

BIBLIOTECA CENTRALĂ
UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI

73702
Cota 3905 B DOUBLET

Inventar 301393

6243026

LAZĂR ȘĂINÉNU

IOAN ELIAD RĂDULESCU

CA GRAMATIC ȘI FILOLOG

Trebue a se învăța și a se cerceta limba românească și geniul ei și pentru acesta este destul o băgare de seamă luminată și fără prejudecăți și un paralelism al limbelor, ce au relație cu dînsa.

Eliad, *Gramatica*, pref. XXX.

CONFERINȚĂ ȚINUTĂ ÎN ATENEUL DIN BUCUREȘCI

(23 Aprilie, 1892)

BUCUREȘCI

STABILIMENTUL GRAFIC I. V. SOCECŪ

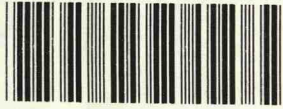
1892.

32

~~3905 B~~

Biblioteca Centrală Universitară
B. C. U. B. S. T. I
Cota 73 702
Inventar C301 393

B.C.U. Bucuresti

C301393

IOAN ELIAD RĂDULESCU

CA GRAMATIC ȘI FILOLOG

- 301393 -

1814

IOAN ELIAD RĂDULESCU

3905 B
Sublet

AUTOR Lăzăr Călineanu
VOL. Helia de Rădulescu agram. și filol.
No. 311/IV ANUL 1892

Domnelor și Domnilor,

În aurora civilizațiunii unui popor apar adesea individualități, înzestrate c'o putere de voință și de acțiune, cari pun în uimire generațiunile viitoare. Într'o epocă, când totul este de creat, acești uriași intelectuali își multiplică puterile și se avîntă în direcțiunile cele mai opuse. Și întocmai ca uriașii din povești, ei par a sorbi o viață nouă la fiesce-care nouă opinire și, în loc de a se înspăimînta de perspectiva imensă a științei, generosul lor entusiasm îi face să vadă pretutindenea, în orizontul dinaintea ochilor lor, marginile universului. Divisiunea muncii este necunoscută acestor inițiatori ai unei culturi născînde. O acțiune continuă, repede și variată, nu dă timp reflexiunii să devie matură, și dorul și graba de a percurge întreaga carieră până la ținta ei nu mai lasă muncitorului răgaz să se întrebe, dacă calea

bătută va fi saū nu conformă cu rezultatele progresului ulterior. Fapte, fapte și iarăși fapte, fie și cu riscul ideilor temeınice, iată deviza unui timp de mari inițiative și unei atari acțiuni binefăcătoare și fecunde îi datoarese popóarele germenii vieții lor intelectuali.

Ioan Eliad Rădulescu a fost una din aceste naturī enciclopedice. Nimic din ceea ce constituie începutul unei mișcări literare și sciințifice n'a rămas străin activității sale. Când percurgī lista nesfırșită a operelor sale, rămāi surprins, nu atât de varietatea preocupărilor, cât mai ales de împreunarea bizară a materiilor celor mai diverse. In cariera-ī îndelungată de peste o jumătate de secol, silit fiind a întimpina nevoile cele mai urgente ale instrucțiunii unei generațiuni întregī, el ne apare succesiv ca dascăl, ca poet, ca traducător, ca publicist, ca critic, ca filolog, ca cugetător, ca organizator de instituțiuni culturale, pentru a nu mai vorbi de rolul său ca bărbat de stat și ca revoluționar. Eliad nu s'a mulțumit numai a continua opera civilisătoare inaugurată de Gheorghie Lazăr, mărginindu-se între zidurile școlei, ci — natură mai expansivă, mai energică și mai entusiastă — el a dorit, a luptat și a lucrat, ca un întreg

popor să beneficieze de ródele culturei moderne.

De aci caracterul multiform al publicațiilor sale, cari încep cu cărțile didactice cele mai elementare, de la Abecedare și Aritmetici, spre a se ridica la cele mai înalte concepțiuni poetice și filosofice, la Lamartine și Lord Byron, la Dante și la Biblicele sfinte.

Negreșit, puțin, puțin de valóre reală, rămâne astă-đi dintr'o muncă atât de îndelungată și de spornică. Nu trebuie uitat însă, că cele mai multe din aceste publicațiuni au fost folosite în epoca lor și au ținut încordată atențiunea contimporanilor. Din acéstă multiplă activitate se degajéză figura ilustrului bărbat ca unul din acei factori culturali, cari se impun viitorimii mai mult prin intensitatea de cât prin durabilitatea opintirilor lor.

Afară de acéstă fisionomie proteică a activității lui Eliad, el însuși ne apare sub un aspect cu totul deosebit în cele două epoce caracteristice ale vieții sale. Către anii 40, un proces radical se săvârșesce în modul său de a vedea în privința limbei române și acéstă schimbare totală a părerilor sale anterióre se întipăresce în tóte producțiunile de mai târđiu,

chiar și mai ales în cele poetice. Până la acea dată, Eliad se servă, în scrierile sale, de o limbă viguroasă și plină de originalitate, de un stil incisiv și neos românesc, care constituia o particularitate a talentului său literar. În urmă el se lasă în voia unor chimere filologice, căutând a săvârși o apropiere din ce în ce mai mare, care merge adesea până la identificare, între limba română și cea italiană.

Póte că ocupațiunea cu poeziilor italiene, în special cu Tasso, va fi sugerat autorului prima idee a unei atări comparațiuni. În realitate, tendența italianistă a lui Eliad nu formeză decât un episod al procesului de latinizare a limbii, care, inaugurat în Transilvania către sfârșitul secolului trecut, s'a perpetuat la noi până mai deună-zi. Stabilind o legătură intimă între ambele aceste tendențe, ele se limpedesc și se completéză reciproc, așa că părerea italianistă, la prima vedere subită și inexplicabilă, apare ca un fragment dintr'o cugetare sistematică, care póte fi urmărită de la prima ei încolțire până la ultimul ei refugiu.

I

Să venim la prima perioadă a evoluțiunii sale literare, când Eliad abordază, cu un entuziasm juvenil și c'o mare competență, subiectele cele mai variate, lăsând pretutindenea urma unui talent însemnat de scriitor. Să cercetăm, cari sînt în acest rēstimp pārerile sale despre natura, desvoltarea și perfecționarea limbei romāne.

Eliad și-a concentrat pārerile filologice în prefața Gramaticēi scōsā la luminā în 1828¹⁾. Acēstā prefață de 34 de pagini formēzā o monografie de o adevēratā importanță literarā și pōte da o idee, cu ce talent și pricepere autorul tracta și rezolva chestiunile cele mai delicate de limbă²⁾. Spre a putea apreția cu deplinā dreptate valōrea însemnatā a acesteī lucrāri, se cuvine a transporta pe gramatic în mediul sēu și a cerceta împrejurārilor, cari aū dat nascere operei sale.

Dupā ce între anii 1816—1822 doctorul în teologie și în drept Gheorghie Lazār și-a îm-

¹⁾ *Gramatica romānēscā* de I. Eliad, datā la tipar cu cheltuāla D. Cuconului Scarlat Roset. Sibii, 1827 (XXXIV, 136).

²⁾ Veđi Anexa I.

plinit sfinta-î misiune întru deșteptarea némului românesc, profesând pentru prima oră științele în limba patriei, Eliad, ca școlarul său cel mai talentat; se hotărâ a pași înainte pe calea bătută de marele său dascăl. Neținând seamă de disprețul pe atuncea încă general pentru limba română și pentru cei ce o cultivați, renunțând bucuros la o carieră avantajoasă, la care îl îndreptățeau talentele și relațiunile sale, junele Eliad, în vârsta cea mai entusiastă a vieții, ia asupra-și nobila sarcină de a deveni, la rândul său, apostolul luminării națiunii sale. Exemplul nenorocit al maestrului său Lazăr, adevărat martir al științei române, care, după ce s'a străduit un număr de ani să semene pe acest pământ „grâul cel curat și fără de neghină“, s'a întors în patria sa sleit de puteri și adânc mâhnit de risipa iluziunilor sale—un asemenea exemplu nu era de loc merit a-l încuraja la noue sacrificii. Dar fără de margini este devotamentul acelor, ce simt în inima lor focul sacru al unei înalte misiuni. Pentru naturele alese, prezentul cu pedicele-î neînvinse dispore în zarea viitorului, care singur se înfățișează iluminat de scântea speranței și a entuziasmului.

Dar să lăsăm pe Eliad să ne povestescă

însuși, într'o limbă de o simplitate sublimă, acele jertfe generóse, acea pildă de rară abnegațiune, ce caracteriză pe bărbații din vîrsta eroică a sciinței române.

„Ca să nu-mi rămăie lucrarea neroditoare — e vorbă de cercetările sale de limbă, dice el într'o scrisóre din 27 Iulie 1836 adresată lui C. Negruzzi — ca să mă pot folosi dintr'însa, cugetând mai de multe ori asupra unui obiect cele ce am cugetat odată, m'am făcut apostat din casa părintéscă, care îmi propunea protecție, slujbe, chiverniselii și m'am pus, în mijlocul zidurilor celor sfărămate din Sf. Sava, un biet dăscălaș cu 50 lei pe lună, înconjurat de căți-va școlari săraci, hotărâți și fanatici în hotărârea lor și, în prieteșugul meu, am împărțit léfa mea între dînșii și am început lecțiile mele de la gramatică, până când am sfirșit cu dînșii un curs de matematică și de filosofie în limba națională, în vreme de 6 ani, fără să mă întrebe cine-va ce fac, fără să vie cine-va să încurajeze pe școlari. Venea iarna, lemne de nicăieri; fie-care școlar aducea câte un lemn, după unde găsea, care abia era în stare să încăldéscă prájma unei sobe sparte, ce umplea casa de fum, și să topéscă fulgii de zăpadă, ce vijelia

ii repedea pe ferestrele cele sparte. Tremurând cu mâna pe compas și pe cretă, ne făceam lecție și Dumneșeu a bine-cuvîntat ostenelele noastre, ce erau nisce minuni ale dragostei și ale hotărării.“

În acea școlă, în care se preda românește filosofia și dreptul, matematica și geografia, istoria și limba română, Eliad a ocupat alternativ sau simultan toate aceste catedre, publicând și cărțile didactice trebuincioase. Ca fruct al învățămîntului său asupra limbei naționale se poate considera Gramatica lui românescă. Ca prima carte metodică de acest fel la noi în țară, de-ore-ce lucrarea analógă a lui Văcărescu este mai mult un șir de „observații sau bătăgări de sémă“ asupra gramaticii românesce de cât o operă sistematică, ea are o deosebită însemnătate și a servit de model tuturor gramaticelor ulterioare.

Autorul e în curent cu tot ce s'a scris înainte sa asupra acestei materii și pomenesc cu laudă mai ales pe ilustrul său predecesor (p. XXX și XXXIII): „Marele Ban Ioan Văcărescu a stătit cel dintăi în Țara Românescă, ce a deschis drumul Românilor spre cultura limbei și pe urmă a lăsat ca o

datorie filor și nepoților sei cercetarea și îndreptarea limbei. Scumpă trebuie să fie pomenirea lui la toți Români!...”

El citează în trecut și pe gramaticii școlii ardeleni, dar influența lor asupra lui Eliad cade într’o epocă posterioară publicării Gramaticii sale.

Prima întrebare, ce ni se presintă, este originea și caracterul de inrudire al limbei române. Dacă ne aducem aminte, cu câtă stăruință s’a contestat, aproape până la mijlocul secolului actual și mai ales de către învățații din apusul Europei caracterul romanic al limbei noastre, vom înțelege insistența autorului de a accentua în repetate rânduri adevărata stare a lucrurilor. Și putem dice, că nimeni n’a afirmat într’un mod mai eloquent ca Eliad romanitatea limbei noastre:

„De la creștetul capului până în tălpile piciorilor, de la părul capului până la sângele, ce circulă prin vinele noastre, toate părțile corpului nostru sînt de element roman; sufletul, inima e romană și până dincolo de viață, în umbrele morții, ne ducem ca Români, suspinul din urmă este roman.... Toate simțirile și facultățile noastre

tot ce se află în casa și curtea părintescă, numele părinției, tot ce este în domeniul celor 3 regnuri ale naturei, de la D-deu până la pulbere, tot e roman în limba, ce ne au vorbit mamele noastre ¹⁾.”

Una din chestiunile, ce au preocupat pe primii noștri gramatici, chestiune, căreia și Eliad îi acórdă cuvenita atențiune, este problema complicată a ortografiei, în haosul căreia fie-care s'a încercat zadarnic a introduce órecari norme. Chiar și astă-dí problema e departe de a fi rezolvată și publicațiunilor române moderne li se pot aplica din punct în punct vorbele autorului (p. XVII): „S'aducem înainte tóte edițiile cărților și vom vedea, că nici-una nu se asemănă cu cea-l-altă în ortografie, ci din potrivă că fiesce-cine a scris, după cum îi s'a părut fără nici o regulă și fără nici un obicei (tradițiune ortografică).“

Ceea ce contribuía încă la acest haos ortografic, era un număr de caractere duble, cari serveau în mare parte numai a îngreuna vechiul alfabet cirilic. Eliad a încercat cel dintăiú o

¹⁾ *Curs de Poesie generală*. Bucuresci, 1868, vol. I, p. XLIV. Numai forma e anticipată, dar idea romanității apare din primele publicațiuni ale lui Eliad.

reformă ortografică în acest sens, eliminând caracterele superflue și reducând alfabetul la strictul necesar. Această reformă timidă, care servi de normă ortografică după publicațiunea Gramaticей, pare a nu se fi săvârșit fără o crâncenă opozițiune. Ortografia a pasionat spiritele în toate timpurile și Eliad se vedu nevoit a întrebuița în contra adversarilor sei arma eficace a ironiei, ce scia s'o mănuiască cu atâta dibăcie. Protivnicii orî-cărei reforme ortografice recurgeau într'adevăr une-orî la argumente de natură puțin filologică. Cine s'ar aștepta, bună-ora, de a vedea asociată religiunea cu ortografia? Cine ar putea crede, ca un preot să se facă vinovat de ateism, fiind-că a distribuit alfabetul cirilic alminterea de cât în ordinea tradițională? Și cu toate acestea așa ceva s'a întâmplat părintelui Nicolae Maniū, teolog absolut și protopop, care, tipărind în 1826 o ortografie latină-română-nemțescă și unгурescă, în care dispozițiunea literelor e făcută după înlesnirea pronunțării, fu desfăimat cu numele de raționalist și de ateu, de-ore-ce a stricat rindul slovelor. După cuvintele Evanghelistului: „Eū sint alfa și omega“, adică începutul și sfârșitul, părintele Maniū, dacă era creștin adevărat, ar fi

trebuie să puie pe alfa în capul slovelor și pe omega la sfârșit . . .

Fenomenul nu este izolat. În toate țările obscurantismul bănuiesce un spirit de revoltă în transformările cele mai simple. E curios, că în același timp și într'o țară vecină, în Serbia, aceiași adversari ai progresului făcură dintr'o problemă ortografică o chestiune de înaltă trădare. Marele reformator al ortografiei și al limbei literare sêrbesci, Vuk Stefanović Karađić (1787—1864), a întâmpinat aceeași opozițiune și încercările sale de reformă fură denunțate ca o adeverată crimă. A răsturna regulele ortografiei însemna în ochii adversarilor seî a ataca tradițiunea ortodoxă. Imprumutarea din alfabetul latin a literei j era denunțată ca o trădare națională și autorul fu acusat a se fi vîndut Catholicismului.¹⁾

Când dar până și raționalismul se amesteca

¹⁾ Principele Dimitrie Cantemir (*Descriptio Moldaviae*, p. 152), relatând tradițiunea despre usul literelor latine până la Conciliul florentin, observă, că Mitropolitul Moldovei Teoctist, Bulgar de origine, a sfătuit pe Alexandru cel Bun să scōță literele latine din toate scrierile și cărțile, înlocuindu-le cu caractere slavone: spre a stîrpi în acest mod *fermenta Latinorum* în biserica Moldovenescă și a răpi tinerilor ocasiunea de a citi sofismele Latinilor. D. Xenopol (*Istoria Rom.* I, 452)

în ortografie, Eliad avea tótă dreptatea să începă prefața Gramaticेi sale cu aceste ironice cuvinte :

„Ei, dar ce fel de carte e asta? Uită-te minune! Aci lipsesc o grămadă de slove! Ȃștia vor să ne lase săraci! Aci fălosul și purtătorul de ortografie **и** (ije) lipsește, mărețul și îngâmfatul **ω** (ot) asemenea, **оу** (uku) cel bogat în loc nu se vede! În loc de **ѣ** (ea) unde și unde se vede **еа**... Vai de mine, ce grosime și mojie! Ia te uită, că ăștia și pe delicatul și plinul de dulcēja **Ѡ** (ftita) l-au scos! Nu, đeu, ăștia sînt Români groși, bădăranî de la țară, nu vor să aibă cât de puțină evghenie pe dînșii. Dar ce vęd? Ei, în loc de **ѣ** (ksi) pun **кѣ**, în loc de **ѣ** (psi) **пѣ**! Sînt vrednici de rîs într'adevăr. Vedeți lucruri copilăresci, vedeți eresuri, vedeți nesocotinți! Tótă lumea se silesce din ce mai are să mai adaoge și să se mai îmbogățiască; dar ei, ia

se miră de acéstă alungare a alfabetului latin spre a împedica lățirea credinței catolice și se întrébă: „Dar dacă s'ar fi urmat înainte a se predica eresurile catolice și prin mijlocirea alfabetului cirilic?“ Lucru cu neputință! Cirilica era nu numai simbolul, dar unicul interpret al ortodoxiei, indisolubil legată de tradițiunea răsăritenă. Tóte încercările de proselitism din partea Occidentului au debutat cu introducerea caracterelor latine, organul exclusiv al Catholicismului.

uitați-vă, că și din ce mai avem, vor să mai lepede... Ait! s'a stricat! s'aaa duuus acum și limba! Ei aũ lepădat și oxiiile și psili și dasia! O drăguțele, ca de ele de nimic nu-mi pare așa de rău, că par'că erau nisce floricele! Ómenilor fără gust, fără léc de ortografie! Dar, cine v'a pus pe voi să vă arătați mai iscusiti de cât atăția înțelepți bătrani! Voi v'ați găsit să stricați aceea ce aũ găsit cu cale atăția inși și nu ca voi, ci alt-fel de învățați! Și apoi? Nu știți voi, că obiceiul este bătrân și că trebuie să purtați cinste și sfială către dînsul. Pécac de D-đeu să se ducă atâtea slove!“

In asemenea cas ironia produce o convingere mai repede și mai generală de cât đecimi de argumente sciințifice. In lupta-ı neobosită in favórea ideilor progresiste, Eliad a recurs nu o dată la acéstă armă, dinaintea căreia piereaũ ca o nălucă prejudiciile trecutului. Avut-a el însă tot-d'a-una dreptate ca in casul de față? Iată ceea ce nu cutezãm a afirma, de-óre-ce subiectivismul, când n'are alt temeiũ de cât temperamentul personal, este, față cu ideile tradiționale, nu mai puțin expus rătăcirii.

II

Romanitatea limbei noastre pusă mai presus de ori-ce îndoială, rămăneau încă două chestiuni, cari au preocupat pe Eliad în diferite rînduri și cărora se încercă a le da o nouă formulare în prefața Gramaticii și într'o altă prefață, nu mai puțin importantă, ce precede Vocabularul de vorbe străine. Aceste două chestiuni, în privința cărora timpul nostru tinde la o soluțiune definitivă, dacă cum-va n'a realizat-o, sînt: nomenclatura științifică, ca element de îmbogățire a vocabularului, și problema purismului, ca un mijloc de perfecționare a limbei.

Pe la sfîrșitul secolului trecut învățatul profesor bănățen Paul Iorgovici a publicat la Buda o cărticică „Observații la limba românească“, exclusiv consacrată mijloacelor, cum s'ar putea îmbogăți limba din fondul latin pentru crearea unei limbi literare și a unei nomenclaturi științifice. Pe lângă lucruri contestabile și eronate, inevitabile pentru acea epocă, lucrarea lui Iorgovici e plină de observațiuni interesante și sugestive, de vederi sănătoase

-301393-

pentru înavușirea vocabularului românesc. Părerea sa se reduce la acesta: spre a putea înzestra limba cu expresiuni nouă corespundătoare nouelor trebuințe, n'avem de cât a recurge la vorbele latine ca la un prototip de derivațiune. Ast-fel, posedând deja în limbă vorba *atingere*, n'avem de cât a trage din același izvor derivațiunile literare *contingent*, *contact*, *contagios* etc. Acastă procedere lexicală, care a ajuns astă-dî un adevăr banal, era o reformă îndrăznită pentru contimporanii lui Iorgovici și dînsul presimte, că încercarea-î de a crea o limbă literară va întîmpina opozițiune din partea multora, dar speră, că viitorimea va sci să se folosească de indicațiunile sale. „Să nu gîndescă cine-va — observă judicios autorul (p. 72) — că eū umblu să lepăd din limba noastră cuvintele cele străine; căci mie bine este cunoscut, că nici o limbă nu e să nu fie amestecată cu cuvinte străine. Eū am perceput, că limba noastră este foarte scurtă de cuvinte. Decî eū doresc a înmulți limba noastră cu cuvinte luate din vorbe de rădăcină (radicale) a limbei noastre și aședate după regulele și proprietățile din însăși limba noastră trase... Dacă nu vor plăcea

Românilor de acuma, am nădejde, că se vor afla între următorii noștri“¹⁾.

Incercarea de a realiza o nomenclatură științifică era în acel timp de o însemnătate capitală și de dînsa depindea dezvoltarea intelectuală a nămului nostru. Intr'adevăr, una din credințele cele mai generale la începutul secolului actual, credința împărtășită și de către boierii cei mai patrioți, era pretinsa incapacitate a limbii române pentru materiile științifice.

Nu susținea ore încă Mitropolitul Iacob Stamate, în raportul său despre starea învățămîntului din Moldova (1792—1803), că „...dascălul epistimurelor (științelor) se cere a fi Elin...?“ Și nu se tînguia Vornicul Alecu Beldiman, în prefața la Istoria lui Numa Pompilie (1820), că după „glasul obștei este cu neputință a scrie ceva într'o limbă necanonisită și lipsită de tot meșteșugul gramaticesc...?“

Și acăsta era obiecțiunea cea mai serioasă, cu care țara a întimpinat la început generoasa inițiativă a lui Gheorghie Lazăr.

După ani de muncă neobosită spre „a croi Muselor haîne romănesci și a învăța matematica și filosofia în limba patriei“, după o experiență

¹⁾ Vezi Anexa II.

profesională de 6 ani, nemuritorul dascăl constată cu o durerósă satisfacțiune triumful ideilor sale și respinge cu o nobilă indignare pe calumniatoriî némului românesc. „Aũ dóră nu putem avea și noi doctori români, ca să ne lumineze ochiî din vrerea inimei, iar nu din interes? Aũ nu putem avea și noi filosofi, ca să ne învețe filosofia în limba română? Tóte putem a le dobândi, că și noi sîntem născuți ca și alte némuri și nouë ne-a dat D-đeũ acele daruri. Cine póte đice, că fiiî Românilor nu vor putea învăța tóte învățăturile în limba patriei? Eũ vđd acum, ce putere și vrere aũ fiiî Românilor la învățătură.“¹⁾

Unul dintre scriitoriî din epoca de renaștere a literaturiei nóstre, contimporan cu Lazăr și cu Eliad, poetul Momulénu agitá aceeași problemă în interesanta prefață, ce însoțesce „Caracterurile“ sale (p. 58): „Să ridicâm voalul de pe ochiî noștri, să vedem folosul, ce aũ căpătat cele-l-alte némuri prin cultivarea limbelor lor. Nimic să nu ne poprěscă sárăcia limbei

¹⁾ Poenar, *G. Lazăr* în „Analele Ac. Rom.“ vol. IV, p. 116. A se vedea alte douë mărturii contimporane despre greutățile, ce întimpina introducerea limbei naționali, ca organ al sciințelor înalte, la d. G. Dem. Tedorescu, *Viața și operile lui Eufrosin Poteca*. Bucuresci, 1883, p. 17 și 18.

nóstre, căci maica ei latina este izvorul, de unde se adapă toate limbele Europei; și orice idei și diceri ne ar lipsi, nici să ne rușinăm a o lua, nici să ne sfiim, dîcînd că nu-î rumânescă, că vremea le va face cunoscute de obște în nîm, precum s'aũ făcut multe grecesci și slavonesci în toate cantelariile noastre... Să îmbrățișăm pe latina, maica noastră... Să lucrăm limba noastră cea vorbitoare și să luăm numai acele diceri, ce ne vor fi de lipsă de la Greci și de la Latini; iar cele slavonesci vorbe și diceri, câte sînt dulci la auzul nostru și câte sînt prea de obște în norod, să le întrebuițăm, iar câte sînt numai în gurile celor învățați și câte sînt aspre de fărămă limba și dinții noștri, să le lăsăm...”

Dînd însuși exemplul, poetul caută a motiva întroducerea unor noi termeni (despre cari alcătuesce o listă alfabetică) într'o limbă neformată încă și săracă în idei abstracte (p. 65): „Mulți din cei ce sciũ ceva imputându-li-se de alții, că nu ostenesc pentru nîm, se îndrepteză cu sărăcia limbei; alții iar se căznesc să arate tot c'o dîcere românescă mai multe idei, lucru ce nu se pôte, iar nu cum n'avem o dîcere, s'o luăm latinescă sau grecescă, ci vrem să fim

noi mai presus de cât Franțezii. Nu vedem, că dicționarul lor e plin de cuvinte grecesci, și înțeleg foarte bine: că scriitorii nu scriu pentru luminărară și croitori neînvęțați, ci scriu pentru cei ce iubesc citirea. D'aceea și eū am întrebuintat multe cuvinte străine și sciū, că mulți o să facă dispote și o să mă defaime, dar facă și imputéză-mi; dar sînt mulți, cărorale va plăcea și părerea mea. Și de mă rătăcesc eū, mă mulțumesc a mă rătăci cu Văcărescul, întâiul némului gramatic: pentru că de ne vom ținea tot de aceste prejudecăți, tot-d'a-una mai rău vom fi rătăciți și limba nu se va mai lucra în véc, și atunci în zadar ne mai putem numi, că sîntem și ném...“

Ast-fel stănd lucrurile, ne putem explica interesul, cu care Eliad revine mereū asupra chestiunii, căutānd prin cuvînt și prin faptă a prepara terenul pentru deplina realizare a unei nomenclaturii sciintifice.

Să urmārim dar ideile emise de dînsul, în diferite ocațiuni, asupra importantei probleme a neologismelor.

În prefața Gramaticiei, autorul exprimă deja idei foarte judicioase în acest sens. Ca și Iorgovicī, el recomandă recurgerea la limba latină

și la limbile surorilor, de la cari putem împrumuta cu încredere numirile și termenii de știință. Dar — și în această putem recunoaște inteligența deșteptă a gramaticului nostru — Eliad nu uită a releva și abuzul creațiilor artificiale printr'un fel de exces de zel în materie de purism și a face câte-va indicațiuni raționale pentru românizarea normală a termenilor tehnici. Se scie, într'adevăr, până la ce exagerațiuni impinse mai târziu Pumnul și adepții seî această substituire a neologismelor prin formațiuni proprii din fondul existent: filosofia devine „sciemînt“, logica „cugetămînt“, psihologia „sufletămînt“, gramatica „limbămînt“, istoria „tîmplătură“, istoricul „tîmplaturist“ etc. Pumnul scrise chiar un manual de filosofie populară, fără a întrebuița un singur neologism; dar culmea naivității era credința autorului, „că și cel mai de pe urmă țeran necult va fi în stare să pricépa și să înțelegă“ acea gali-matie de vorbe bizare și inaccesibile chiar specialistului.¹⁾ Eliad ne dă sfaturi folositoare, cum să ne ferim de asemenea rătăcirii:

„Trebue să ne împrumutăm, dice dînsul

¹⁾ Sbiera, *Arune Pumnul*. Vocî asupra vieții și însemnătății lui. Cernăuți, 1889, p. 383.

(p. XXVII), dar trebuie foarte bine să băgăm de seamă să nu pătimim ca neguțătorii aceia, cari nu-și iaă bine măsurile și rămân bancruți. Trebuie să luăm numai acelea ce ne trebuie și de acolo de unde trebuie și cum trebuie. Unii nu voiesc nici de cum să se împrumute și fac vorbe noi românesci: *Cuvintelnic* pentru Dicționar, *Cuvintelnică* pentru Logică, ...*neimpărțit* pentru atom, individ, *asupra-grăit* pentru predicat, *amédă-diesc* pentru meridian șcl. Alții împrumută, de unde le vine și cum le vine: de iaă o vorbă grecescă, o pun întrégă grecescă, precum patriotismos, entusiasmos, cliros șcl.; de iaă de la Franțezi, o pun întrégă franțuzescă, precum națion, ocașion, comision șcl.; de iaă de la latinesce, le pun întregi latinesci, precum privilegium, collegium, centrum, punctum șcl.; de iaă de la Italiani asemenea, precum societa, liberta, qualita șcl.“

Vorbele străine trebuie dar să se infățișeze în haîne românesci, și precum Romani, Italiani și Francesii au modificat cuvintele străine potrivit cu geniul limbilor lor, tot așa și noi, vrând a româniiza expresiunile de mai sus, va trebui să dicem: patriotism, entusiasm, cler, nație,

ocasiie, centru, societate, privilegiu — după geniul și natura limbei noastre.

Eliad se ridică, cu această ocașiune, în contra antipatiei publicului pentru întroducerea nomenclaturei radicale, antipatie naturală pentru ori-ce inovațiune în materie de limbă. „Noi când auzim câte una din vorbele degenerate grecesci, pe cari chiar Grecii le urăsc, precum *catadixesc*, *metahirisesc*, *pliroforisesc*, *plixis*, *stenahorie*, *sindrofi*, *ipolipsis*, *arhonda*, *keramu*, *ipokimen* șcl., ni se pare că curge miere, miróse omul acela a simțitor și a políticos; iar când auzim *fras*, *problemă*, *emblemă*, *abis*, *enigmă*, *sistemă*, *haos*, *atom*, *fas*, *eclips* șcl., cari sînt asemenea grecesci și trebuinciose, ni se par străine și neînțelese și dicem, că sînt anoste!“

În modul naiv, cu care se relevă o diferență de impresiune atât de frăscă ca aceea ce există între vorbe familiare și între cuvinte neologice prospăt întroduse, nu se prea recunósce autorul atător judiciose observațiuni.

O dificultate și mai mare, în privința romanizării, oferea forma verbelor străine, cari îmbrăcau tot atâtea aspecte, câte sînt și provinciile române. Ast-fel unul și același verb, de pildă *public*, suna în gura ómenilor culți din

acea vreme, când ca *publicarisesc*, *publicuesc*, *publicăluesc*, când ca *publiez* sau *publicez*, după cum predomina elementul grecesc, unguresc sau frances. Eliad recomandă a se respecta și aci geniul limbei: „Tot în materie pentru împrumutare intră și acest paradox. Noi când luăm câte un verb din latinesce sau de alt unde-va să-l conjugăm, fiesce-care loc și țară are câte o stravanță după vecinii și conlocuitorii sei. Românii din Țara Românească având până acum a face cu Grecii, ne au învățat să *sisuim* și să *pipăriim*; Românii din Transilvania, Banat și Bucovina, aușind iar tot-d'a-una limbă mai tari și mai aspre, s'au învățat să *ururușască* și *ălușască*....“

Intr'un articol „despre limba românească“, posterior Gramaticii sale, Eliad relevă din nou importanța unei limbi literare și necesitatea de a recurge la limba-mamă, ca la un izvor de îmbogățire a vocabularului:

„Noi până astăzi atâtea diceri sau numiri avem în limba noastră câte mesteșuguri sau științe ne erau cunoscute și cu cât se vor înmulți și cunoscințele noastre, cu atât și limba va îmbogăți. Regulamentul organic a introdus mulțime de lucruri, și prin urmare Români

cunosc și numirile și dicerile, cu cari se numesc ele. Miliția asemenea 'și are termenii saū dicerile sale. Asemenea sciințele și meșteșugurile se vor introduce tóte între noi dimpreună cu termenii lor... Acésta nu se întimplă numai la noi, ci și la tóte națiile. Alta este limba copiilor și alta este a ómenilor mari; alta este limba poporului și alta este a celor învățați; nu că dóră se deosebesc la sunet, la glăsuire, saū că învățații numesc alt-fel lucrurile cele cunoscute de obște, ci numai că ei pot să vorbescă de mai multe lucruri, ce alții nu le cunosc și limba lor este mai bogată în diceri.

„Noi vorbim o limbă, ce este o fică a Latinei. Când am vrut să numim capul, ochiul șcl., le am numit după limba latină; dar când vom vrea să vorbim pentru lucrurile, ce nu sînt cunoscute tuturor, acelea nu-și aū numele lor în limba, din care se trage a noastră și din care ne-a rămas să numim tóte cele trebuincioase ale noastre? Acolo dar să alergăm, cum am alergat și la început, saū acel drept să-l ținem, care l-am avut și din originea noastră...”¹⁾

În scrisórea către C. Negruzzi, el revine

¹⁾ Veđi *Din scrierile lui Eliad*, în prosă și poésie. Bucuresci, 1836.

asupra materiei, expunând criteriile, după cari s'a condus în alcătuirea unei limbi literare și științifice. În privința acestei din urmă el a procedat într'un mod analitic, inițiându-se treptat în diferitele științe și familiarizându-se cu terminologia respectivă. Cât de solide erau ideile sale și în această privință, ne dovedesc următoarele cuvinte, cari ar putea constitui argumentul cel mai puternic în contra tendențelor ulterioare ale lui Eliad în materie de inovațiune lingvistică: „Am vrut să-mi fac termenii, ce-mi trebuiau și nu am întreprins un Dicționar, căci scopul meu nu era, ca să viu nechemat de nimeni și să mă fac legiuitor, după al meu capris, al unei limbi, pe care nu o cunosceam de cât în general de la părinții mei, cari o învățase și m'a învățat și pe mine mecanicesce.“

„Am vrut să-mi fac — continuă dînsul — vocabularul termenilor tehnici și, ca să pot să dau peste dînșii, m'am apucat a traduce din științe. Am început întâi de la Gramatică și nu iară, ca să mă fac legiuitorul limbei, ci ca să am prilej a trece prin tipii limbei și ca să-mi pui pe vocabularul meu termenii cei noi gramatical, și să-mi formeze limba Gramatică. Pe urmă am făcut saū am cules o Geografie politică și mate-

matică, am tradus cursul de Matematică a lui Francoeur, Logica lui Condillac, câte-va lecții de literatură saū de poetică și retorică ș. c. l. Prin urmare eū am trebuit, vrënd și nevrënd, a trecē prin toți termenii trebuincioși în acele sciinți saū arte, a-i boteza într'un fel bine saū rău și a-mi îmbogăți vocabularul.“

Nu cu mai puțină prevedere și pricepere a pășit Eliad la perfecționarea dicțiunii poetice, ce o numesce așa de bine limba inimei și a sentimentului. Dacă el însuși ar fi rămas credincios acestor principii atât de sănătose și de raționale, apoi generațiunea următoare ar fi fost scutită de multe rătăcirī și abateri.

Din nenorocire, a doua jumătate a carierei sale este în perpetuă contradicere cu trecutul, și exemplul și autoritatea marelui bărbat deteră mai târziu un fel de sancțiune temporară teoriilor celor mai paradoxale.

Dar iată cum a procedat Eliad la realizarea acestei ultime părți a misiunii sale literare :

„Fără să es din sistema, ce mi-am propus, din tipii, ce mi-i orînduiam în Gramatică, fără să mă abat din drumul literaturēi ceī sfinte și bisericesci, în care se exprimă așa de frumos și așa de înțeles prin cele mai multe tonuri

simțimintele cele mai înalte și mai tinere, entuziasmul cel mai viu și patimele cele mai dureroase....; fără să mă abat din toate acestea, *fără să stric limba cea legiuită odată de moșii noștri*, ci numai după drumul și metoda lor să îndeplinim lipsele, ce n'aș avut vreme a îndeplini, adică întru aceea ce atingea de limba științelor, a literaturii ce nouă și a ideilor, ce lumea a dobândit de atunci încôce; m'-am propus înainte a traduce ce va din autorii cei mai vestiți noi, mi-am ales după a mea aplicare pe Lamartine și Byron; am vrut să ved, pe cât se mlădia limba și cât este destoinică să exprime acele idei așa de frumoase, înalte și pline de patimă. *Limba am aflat-o destoinică, căci ea m'a fost învățătorul și ea singură m'a povățuit, cum trebuie să o mâin;* și cine o va asculta, cine nu va eși din regulele prescrise ale naturii ei, va ajunge departe... Vorbele îi lipsesc și frazele; urzirea sa scheletul ei este mare, e elegant, e nobil. Energia nu-i lipsesce, armonia se simte pretutindeni și când va să fi zugrav, vedî însăși natura."

Acestea sînt cuvinte memorabile, dacă ne aducem aminte, că ele aș fost rostite în 1836, într'o epocă, când adevărata limbă literară era încă pe cale de a se forma. Din programa ex-

celentă, ce Eliad 'și trase pentru cultivarea limbei, nu lipsesce de cât un singur element, dar cel mai important pôte, când e vorba de constituirea definitivă a limbei naționale, elementul popular, care ce-î drept pe acea vreme abia începuse a apare chiar și în occidentul Europei. Dacă Eliad ar fi putut cunósce atunci și acea comórá neseată, care se numesce literatura populară, și a întrevedea nemésurata ei importanță, pôte că nestematele geniului popular l-ar fi fermecat în coprinsul lór și l-ar fi oprit din calea rătăcirii. Din nenorocire, când lucrul devenise cu puțință, când Alexandri scosese la lumină comórele îndelung tănuite, Eliad rupsese deja firul trecutului și apucase pe o cale, ce era să devie fatală sieși și limbei române.

Cu mult înainte, într'o scrisóre către Negruzzi, el pare a fi presimțit sórtea, ce aștepta limba națională, menită fiind a cădea prada sistemelor filologice celor mai arbitrare, și pređisese în cuvinte profetice deplina sterilitate a unor transformări radicale, cari făceau *tabula rasa* și de trecut și de present și se înfățișau ca o pretinsă anticipațiune a viitorului: „Să fi început de la un Dicționar, după a mea părere, nu era bine; căci era să se adune căți-va neîn-

cercați în limbă și să pună nisce pravili, cari cei-lalți să le păzescă cu paguba lor, iar legiuitorii după o mai lungă experiență să se căescă de ce a făcut, să schimbe Dicționarul, după ce lumea i-a învățat odată rău, adică după ce a stricat pe biata tinerime cu legiuirea lor cea eșită dintr'un cap fără judecată și experiență“.

Inc'odată, aceste cuvinte fură rostite în 1836. Aū trebuit peste 4 decenie de opintiri demne de o cauză mai bună, pentru ca pređicerea lui Eliad să devie fapt și — ironie a sörtei! — ca însuși autorul lor să contribue la o mai grabnică realizare a temerilor sale. O ultimă expresiune și-aū găsit ele în Dicționarul și în Glosariul Academiei nóstre, opere, cari, prin tendența lor de a impune o limbă ideală, s'aū condamnat prin însuși excesul opintirilor lor și aū murit de propria inanițiune.

A fost necesară o experiență atât de durerósă spre a reveni la punctul de plecare: a cultiva limba, nu pe calea teoriei, ci în elementul ei vital, prin studiul monumentelor trecutului și prin exploatarea minei nesecate a sufletului popular. Și a fost o idee fericită a se încredința o sarcină atât de uriașă d-lui Hasdeū, bărbatului, care întrunescă în sine sciința prezentului cu

capitalul de experiențe trecute și care nu s'a mulțumit numai a scruta și ilumina vicisitudinile vieții exterioare a națiunii noastre, ci încă a pătruns ca nici un altul în colțurile cele mai adânci ale sufletului său. Ceea ce în cugetul teoreticianilor era o simplă pipăitură și o încercare în afară de curentul științei europene, a devenit, în mâinile marelui maestru al Cuvîntului românesc, o operă tot așa de traică ca și temelile pe cari se ridică — istoria și limba națională!

III

În timpul acesta, adică către anii 1840, cade și tendența lui Eliad de a da limbei române o formă cât se poate mai asemănată cu cea italiană. În anul al III-lea al Curierului de ambe-sexe¹⁾, apare un Paralelism între limba română și cea italiană, întâiul manifest al autorului în această direcțiune, prin care Eliad tinde a stabili că „aceste două limbi sau mai bine dialecte sînt una și n'aũ altă deosebire de cât aceea ce a

¹⁾ În numărul 53 al Curierului românesc din 1839, se află un dialog într'un țeran român și italian, în care se agitã deja identitatea celor două limbi romanice.

putut face cultura în cea italiană prin autorii seî...“

Cu alte cuvinte, singura diferență într'aceste două limbi, alminterea d'aprópe înrudite, e pur și simplu, că una posedă o literatură, iar cea-laltă nu; și prin urmare, n'avem de cât a face un pas înainte și a ne însuși prin imitațiune acéstă literatură.

Dar atunci, ce să facem pe de o parte cu insuficiența vocabularului românesc, iar pe de alta cu ingredientele străine, carî o îndepărtéză de la o completă apropiere cu cea italiană?

Nimic mai simplu, după părerea autorului: să căutăm a reproduce într'o fidelă calchiare forma literară italiană, iar străinismele de tot felul să le înlocuim numai de cât cu echivalente de origine latină.

Și ca să dea exemplul, Eliad se pune a traduce succesiv pe reprezentanții de frunte ai geniului italian, pe Dante, Tasso etc. într'o ast-fel de limbă perfecționată, așa de perfecționată, în cât autorul însuși recunósce necesitatea imperiósă a unor vocabulare explicative. Ast-fel, anul al V-lea al Curierului conține traducerea unui cântec din *Gerusalemme liberata* cu inevitabilul vocabular, în care se explică cititorului

vorbele prospăt introduse în rom nesce ca: *adorare, afidare, aggirare, albergo, altiero, arnese* etc.

Acela i ultim an (1844) al Curierului, contrast interesant cu anii preceden i, care începe cu vorbele „căi din domni litera i vor bine-voi a- i publica vr'un articol prin ac stă f e, il va scrie cu litere romane“, con ine  i un „Vocabular de vorbe de origine romană  i necesarii la curăiirea  i cultura limbei rom ne.“

Spre a da o idee de modul, cum Eliad înţelegea în acea epocă italianizarea limbei, fie-ne permis a reproduce primele două versuri din sonetul lui Pindemonte asupra mormintului lui Petrarca (Curier III, 85):

Quando rimbomber  l'ultima tromba,
Che i piu chiusi sepolcri investa e sferra..

adică: „C nd va răsuna trimbi a de apo , care izbesce  i deschide cele mai  chise morminte...“
sint ast-fel traduse pe rom nesce:

Qu nd va r sbumba ultima trumb , [desferr ...
Quare quele mai  chise morminte investe  i

Prin publicarea Paralelismului¹⁾ autorul nu

¹⁾ *Paralelismul între dialectele Român  i Italian, sau Forma ori Gramatica acestor două dialecte* (cu litere latine). Bucuresci,

voiesce numai a arăta, că româna și italiană au aceeași gramatică — ceea ce n'are nevoie a fi demonstrat — dar că ambele se completează reciproc. Eliad atribuie anume limbii române un caracter mai arhaic, mai primitiv de cât cea italiană: „Pentru că nici Românul nu-și va cunoște limba bine, de nu va cunoște particularitățile italienei, nici Italianul va fi în stare a cunoște nici limba antică a Italiei, nici poezii săi, de nu va cunoște tipii acestor autori, cari se păstrează mai bine în dialectul nostru.“¹⁾

Principiile, pe cari se basa o astfel de asimilare a limbii noastre cu cea italiană, erau

1841. În partea I a Paralelismului, Eliad expune materia, adică reproduce un mic vocabular de cuvinte de întâia necesitate; iar într'a II se mulțumesc a înșira elementele gramaticale a celor două limbi. Interesant este a constata că, cam în același timp cu Eliad, Italianul Carlo Cattaneo 'și scrisese disertațiunea: *Del nesso fra la lingua valaca e l'italiana* (Alcuni scritti del dr. C. Cattaneo. Milano, 1846). — Analogiile fonetice, gramaticale și lexicale între cele două idiome le relevă cu metodă și cu știință d. Frolo, în opusculul „Limba română și dialectele italiene“. Brașla, 1869.

¹⁾ Eliad s'a ocupat mult și în timpul exilului său cu studii comparative de limbă, ajungând însă la rezultate cu totul curioase. Astfel într'o scrisoare din 18 August 1852, adresată din Chio lui Grigorie Grădiștenu pe atunci la Paris, relatează despre „marile descoperiri“, ce a făcut printr'un studiu comparativ al limbilor română, elenică și latină, observând:

atât de puțin științifice; modul de a le pune în aplicațiune atât de arbitrar, în cât, pentru fericirea autorului, tendența italianistă se pierdu în haosul de sisteme filologice ale timpului, spre a serba, trei-deci de ani mai târziu, o renaștere efemeră sub pana unui profesor italian din București.

La concursul publicat în 1869 de Societatea academică pentru o gramatică română, pe lângă lucrările reșoșilor Cipariu și Circa, se presentă și un concurent, Spinazzola, care propuse o muștră de limbă literară românească, ca să fie acceptată de Români. Acastă muștră merită a fi reprodusă ca un epilog la tendența de italianizare a limbei și ca o dovadă până la ce consecințe absurde pôte conduce o părere neîntemeiată:

„Lu studiu de le literature Greca e Latina facilitandu-ne lu studiu de la literatura Italica, Gallica, Ispanica, ne avea incoratu a colaborarare, cu le nostri pauci facultati, a la elevațiune de

„Nu-ți poți închipui, până unde limba Românilor e cheia limbilor Europei și însuși a elenice; tôte rădăcinile limbii elenice le conservă numai româna.....“ Restul scrisorii e consacrat demonstrării acestui paradox. Cf. *Scrisori din exil* cu note de N. B. Locusténu. București, 1891, p. 188.

lu edificiu literariu de la Romania et medita-
vamu supra lu modu de incepere le lucubrațiuni
nostre primordiali, per indicare a li Romani lu
mediu meliore de purificare et amplificare la
lingua Romanica...“¹⁾

Iată, Dómnelor și Domnilor, la ce ar fi
condus principiî extreme în materie de purism!
Tot purificând-o și mereu purificând-o, n’ar mai
fi rămas din biata limbă românescă, spre des-
fătarea pedanților, de cât un șir de petece, o
adunătură de sdrențe, în loc de mândra haină,
cu care a împodobit-o geniul poporului nostru.

Curios este, că în comisiunea academică
pentru cercetarea manuscriptelor figura și Eliad,
promotorul ideii italiëniste, iar raportorul Maxim
aprețiază ast-fel mustra profesorului Spinazzola:
„Veri cât să ținem la originea nostre romane
și italice, tot și nu putem nici avem voia și
competența de a face pe poporul român să re-
nunțe la individualitatea sa caracterisată mai
virtos prin limba sa“.

Și acestea erau dișe în ajun de a se comite
un atentat fără sémăn asupra limbei naționalî,

¹⁾ *Analele Academiei Române*. Seria I, tom. I (1869), p. 160.

înlocuind-o într'un mod sistematic c'un soiū de limbă fictivă, c'un fel de utopie pedantescă, care, mulțumită bunului simț al poporului român, a rămas pentru tot-d'a-una înmormîntată în catacomba, menită a o scóte la lumină.

IV

Mai rămase încă o problemă, care s'a agitat și se agită încă la noi: chestiunea purismului în materie de limbă¹⁾.

În principiu, póte fi o limbă reformată, îndreptată, purificată ?

S'a cređut mult timp în posibilitatea lucrului. La Italiani și la Francesi, Academiiile luară asupra-și dreptul și responsabilitatea de a legifera în domeniul limbei. Dar e destul a spune, că cele două mai bogate și mai energice limbi ale Europei, englesa și germana, n'aū purtat nici o-dată jugul unei Academii. Faímósa Academie francesă aduse incontestabil câte-va bune servicii limbei naționale în privința fineței și regularității, dar ea îi răpi energia și spontaneitatea. Și cât de severe și de pedantice erau

¹⁾ A se vedea interesanta conferință a d-lui G. Ionescu Gion, *Cum vorbim*. Bucuresci, 1891.

uneori decisiunile sale, p $\acute{o$ te ar \acute{a} ta faptul, c \acute{a} unul din membri sei, doctrinarul Royer-Collard, a amenin \acute{t} at cu demisiunea, dac \acute{a} Academia va admite \acute{i} n Dic \acute{t} ionarul s \acute{e} u vorba *baser...*

Reflexiunea j \acute{o} c \acute{a} un rol at \acute{a} t de secundar, pentru a nu \acute{d} ice nul, \acute{i} n desvoltarea limbei, \acute{i} n c \acute{a} t Parlamente sau Constituante n' \acute{a} u ce c \acute{a} uta \acute{i} n domeniul ei. O limb \acute{a} nu se p $\acute{o$ te reforma ca o Constitu \acute{t} iune. Inconscien \acute{t} a \acute{s} i spontaneitatea fiind condi \acute{t} iunile esen \acute{t} iale ale unei limbi frumo $\acute{s$ e \acute{s} i bogate, o limb \acute{a} reformat \acute{a} \acute{s} i fasonat \acute{a} va fi din contr \acute{a} caracterisat \acute{a} printr'o lips \acute{a} de ml \acute{a} diere, printr'o construc \acute{t} iune gre $\acute{o$ ie \acute{s} i confus \acute{a} .

Dar scriitorii cei mari ai na \acute{t} iei, nu pot avea $\acute{o$ re nici din \acute{s} i o ac \acute{t} iune decisiv \acute{a} asupra limbei? S \acute{a} se observe, c \acute{a} ace $\acute{s$ ti mari scriitori nu invent \acute{e} z \acute{a} substan \acute{t} a graiului, care apar \acute{t} ine poporului, ci dau numai limbei fixitatea, simetria \acute{s} i demnitatea: inspir \acute{a} ndu-se din geniul limbei, ei o \acute{i} ntip \acute{a} resc cu geniul lor. Dar, \acute{i} n definitiv, ac \acute{t} iunea marilor talente e ne \acute{i} nsemnat \acute{a} \acute{i} n raport cu ac \acute{t} iunea colectiv \acute{a} a poporului. \acute{S} i fiind-c \acute{a} graiul e reflexul societ \acute{a} ii \acute{i} ntregi, el va suferi t $\acute{o$ te schimb \acute{a} rilor \acute{s} i transform \acute{a} rilor societ \acute{a} ii \acute{i} ns \acute{a} și.

În limbă s'a depus succesiv tot ce a agitat șiruri întregi de generațiuni. În diferitele ei stratificări s'a cristalizat ecoul vicisitudinilor externe ale poporului, răsunetul marilor desastre ca și al marilor victorii, contactul etnic și urmările-i inevitabile, jugul secular și influențele străine, gemetele trecutului și speranțele viitorului. A face pe terenul limbei o deosebire necesară între elemente romane și elemente străine, este tot așa de puțin legitim ca și aplicațiunea unui atare criteriū în domeniul social. Ambele elemente au fost primite într'un mod inconștient și cele străine au încetat a fi astfel, din momentul ce s'au incorporat vocabularului național, din momentul ce au prins rădăcină în spiritul poporului. Și când acele pretinse străinisme numără o existență seculară, ele devin mărturii prețioase, documente culturale, pagine istorice din viața națională. A te lepăda de dînsese este a rupe tot atâtea file din istoria nămului tău, este a smulge din sufletul poporului tău ceea ce a devenit o proprietate inalienabilă a ființei sale. A crede în posibilitatea unei alungări grabnice și forțate, după sfaturile cărturarilor, a unor elemente, ce trăiesc de se-

cole în mintea Românului, este a nu cunoște desvoltarea naturală a graiului.

Negreșit, multe din vorbele vechi și străine au fost înlocuite, de la regenerarea noastră națională, cu echivalente moderne de o circulațiune din ce în ce mai generală; dar această transformare n'a fost opera gramaticilor sau a pedanților, ci consecința inevitabilă a progresului, procesul fatal al timpului, care, odată cu modificarea condițiunilor sociale, a imprimat și limbii pecetea revoluțiunilor sale.

Prin urmare, sforțările cărturarilor și ale pedanților de a purifica o limbă după vederi subiective este o întreprindere avortată din capul locului. Voința individuală rămâne paralizată, acolo unde decisiunea nu poate emana de cât de la popor, de la întreaga societate. Individul — fie acela și un Cesar — trebuie să dispară înaintea voinței suverane a națiunii, înaintea acestui Proteu cu sutimi de mii de capete, care procede într'un mod instinctiv și nimeresce, prin chiar această spontaneitate colectivă, pe adevărata cale a evoluțiunii sale normale.

De aceea problema delicată a purificării limbii reclamă o pricepere, o lărgime de vederi și un tact rar, tot atâtea calități, ce mai

tot-d'a-una aŭ lipsit puriștilor. O precipitare pe un teren atât de alunecos nu pôte duce de cât la o completă ignorare a condițiunilor psihologice și istorice, subt a căror înriurire se săvârșese desvoltarea treptată a limbilor.

În prima periódă a carierei sale, Eliad procedase și dînsul într'un mod instinctiv și conform bunului său simț, fără tese a priori și fără tendențe reformătóre. De aceea activitatea sa literară dintre anii 1828 — 40 fu spornică și folositóre. Către sfirșitul acestei perióde încep să incolțescă în mintea sa idei preconcepute din ce în ce mai autoritare de reformă lingvistică, care 'și află întruparea lor în reveria italiénistă, pendant la curentul latinoman, pe atunci încă isolat în Transilvania.

Simptoma italiénistă trase după sine tendența purismului, care căpătâ un aspect din ce în ce mai neînduplecat. Spre a putea procede la o alungare în massă a vorbelor vechi de origine străină, trebuia mai întâi s'avem altele în locul lor de origine latină; și pentru acest scop, adică pentru a face cunoscute tinerei generațiuni acele echivalente, Eliad publică un Vocabular,¹⁾

¹⁾ *Vocabular de vorbe străine în limba română* adică slavone, unguresci, turcesci, nemțesci, grecesci etc. Bucuresci, 1847.

în prefața căruia, adresându-se tinerimii, se încerca a motiva legitimitatea procedurii sale (p. XXVII): „Vouă, copii, vă fac cunoscute vorbele străine și e al vostru de a le face să nu se mai audă nici în scrierile vóstre, nici în gurele vóstre, nici în casele vóstre, când veți fi odată bărbați și tați de familie....“

Argumentele sale sînt de natură pur subiectivă și nu arare-ori ironia servă drept unicul mijloc de convingere. Din când în când mai întreveși pe judiciosul aprețiator de odinióră, când, în loc de a legifera, se mărginesce la o simplă constatare a firii lucrurilor.

Ast-fel, de pildă, când observă rezultatele progresului social, care merge mână în mână cu perfecționarea limbei (p. XXI): „Mai sînt încă unele vorbe, cari deși se mai aud în gura Românilor, însă le iaă locul și mai cu energie și mai cu demnitate altele, cari, deși erau necunoscute acum vr'o 15 ani — autorul sciea în 1847 — însă sînt de aceeași origine cu întregul cel nobil al limbei nóstre. Toți sciū astăzi, ce este *public* și pot scăpa de veștejita și uscata *obște*; fie-care înțelege, ce va să dică *relație* și

daravere, ca să pótă trăi și fără *alișveriș*; oricine pronunță astă-dî vorba *libertate*, simte a se deștepta în inima lui nisce sentimente regenerátore, ce n'a putut nici odată să le producă vorba *slobozenie*."

Tot astfel în orația funebră a slavonismului său a găscănăriei din 1848: „Când aũ uítat Români *gloria*, cugetați óre, că n'or să uíte și *slava*? — Ba o să-í mérgă fumul. — Când aũ uítat ei *libertatea*, n'or să uíte și *slobozenia* cu tot némul ei și cu tóte urmările ei? Or să uíte, fraților, că așa-í lumea asta, rotundă ca o cizmă, când pintenată, când scálciată; o să se scálcie odată și *slobozenia*, că prea se ráțoesce fățăindu-se și nu mai vedem nici o mană după urma ei. Iar o să mai vadă posteritatea nóstră pe Români, revestiți cu *onóre*, înconjurați de *glorie* și gustând în înțelepciune și în pace fructele unei divine și bine înțelese *libertăți*“.

Dar, ce-í de făcut cu vorbele vechi, cari aũ prins rădăcină adâncă în limba populară? Eliad crede a putea tăia nodul gordian prin simpla lor eliminare și înlocuire.

„Ce se folosesce Românul — se întrébă el — daca va dice *cinste* și nu *onóre*?“

S'ar putea răspunde, că una — *cinstea* — răsună de secole la auzul Românului, că a pătruns adânc în firea sa, că a lăsat urme neșterse în producțiunile spiritului popular; pe când cea-laltă — *onórea* — este așa de próspăta, intrată de ieri, de alaltăieri, așa de próspăta, în cât, izolată în coprinsul orașelor, ea n'a îndrăznit încă a se furișa în cătunul săténului, în coliba țéranului. Dar nici măcar în poesia cultă, acest ultim refugiú al limbei arhaice și populare, *onórea* n'a cutezat încă a lua locul *cinstei* și a o face ast-fel superfluă.

Apoi *cinstea* nu-í izolată în limbă, ci se bucură de o mare familie, ce-í face într'adevăr multă onóre: *cinstesc, cinstit, cinstire...*

Cine ar cuteza să conteste nobleța cuvîntului în: *Cinstesce* pe părinții tei, ca să trăiesci aní mulți pe pămînt... saú în :

Urmașilor mei Văcăresci,
Las vouë moștenire
Crescerea limbei românesci
Și a patriei *cinstire* !

C'un cuvînt, *cinstea* oglindesce în sine un trecut îndelungat, ea are un traiú de vécuri și fu adesea pentru generațiunile trecute o puternică îmboldire, un îndemn generos spre a-și ímplini

cu sfințenie datoria către țara și némul lor ; pe când *onórea* este încă așa de aristocrată, așa de plăpândă, așa de anemică, în cât avem nevoie de multă îngrijire, ca să nu se volatilizeze. Nu s'a țin ore, că de când a venit *onórea*, adică vorba, s'a dus *cinstea*, adică sentimentul profund și nobil, care — s'o sperăm — va inspira tot-d'a-una cugetele și faptele poporului nostru.

Resultă ore de aci, că „*onórea* saŭ onest“ ca și „onorat saŭ onorabil“ nu sînt romănesci și nu vor rămănea definitiv în limbă? Nicî de cum! *Onórea* pôte să troneze alătura cu *cinste* și să-și dea mîna una alteia, sərbătorind înfrățirea sinceră și leală a orașénului și a săténului. Dacă una este o consecință necesară a progresului social, cea-laltă pôte fi menținută într'o existență consacrată de secole.

Și aceste considerațiuni pot fi aplicate la o categorie întregă de asemenea sinonime slavolatine. Ele vor putea trăi frățesce laolaltă în graiul romănesc, până ce una va triumfa definitiv asupra celei-lalte saŭ — ceea ce-î mai probabil — până ce o diferențiere gradată se va stabili într'ambele noțiuni.

Eliad nu aruncă o condamnare generală asupra tuturor vorbelor vechi străine, el face

excepțiune în favoarea celor ce exprimă o dătină, o dregătorie, „vorbe, ce aduc aminte un loc, o țară, o epohă“, dar e neîndurător pentru vorbe ca slavă, cinste, slobozenie, milă etc., cari, țice dînsul (XLI), *ne degradă*....¹⁾

O confusiune a vorbelor străine din diferite epoce — iată defectul principal al procederii reformatorului nostru. În zelul său de a purifica limba, el trece cu vedere vorbele de mult identificate cu geniul limbei, confundându-le cu împrumuturi recente și de o existență provisorie.

În fond, chestiunea se reduce la menținerea exclusivă a vorbelor de origine română. Tot ce nu trădează o asemenea origine, trebuie alungat, înlocuit.

Dar în ce mod?

Iată câte-va specimene:

basma: năsariu, muciniu, linteu; (de șters) sudariu; (de gât) strofiu;

biciu, flustru;

chior, uniochiu;

¹⁾ Bariț în *Transilvania* VI (1873), p. 21: „Cuvintele unguresci și turcesci, câte au pătuns în limba noastră, sînt tot atâtea înfierături (stigmatate) pentru individualitatea și caracterul nostru național!“ Acestea le declară venerabilul academician cu ocasiunea reproducerii Vocabularului lui Eliad.

chel, poriginos ;
clopot, campana ;
lapoviță, gericidiu ;
logodnă, sposalitiu ;
mândru, superb, fier, altier etc.

Să arătăm printr'un exemplu său două caracterul artificial și arbitrar al acestor echivalente :

„*Gâdea* muntenesc și *calăul* moldovenesc, precum a lipsit dintre noi, ar putea lipsi și dintre Moldoveni, și când se va mai vorbi de dînsul, îi s'ar putea dice, după cum dice și psalmistul „omul sângiurilor“ său și *carnefice*, că nu e nici un păcat, pentru că aceea și face — ucigă-l tóca — îi dă dreptatea omenéscă ómenii lui Dumneđeű și el face la carne dintr'înșii !“

Lăsând la o parte expresiunea poetică „omul sângiurilor“, avem pentru latinul *carnifex* două vorbe néoș românesce de cea mai înaltă importanță culturală : dacă n'am sci, că Țiganiî făceaű la noi acéstă tristă meserie, vorba *calăű* ne ar spune-o ; ea nu-î de căt numele național al Țiganului și resumă ast-fel o pagină din istoria civilisaționiî nóstre. Căt pentru *gâde*, el rămâne de o cam dată o enigmă a vocabularului nostru și rezervă probabil viitorului cercetător o nouă revelațiune

istorică. Va să dică, ni se cere a sacrifica două mărturii prețioase ale trecutului, două documente culturale — în favoarea cui? — pentru latinismul „carnefice“, vorbă cu desăvîrșire străină poporului, numai și numai fiind-că este „progenitură de origine romană“.

Sub vorba *betég*: „Noi dicem *bolnav* și dincolo de Carpați *betég*. Ca să nu dicem unul și altul alta, și unul să înțelegă alta de ceea ce înțelege altul, putem să ne dăm mâna și să dicem cu toții: *infirm, invalid, amalat, morbid, morbos...*“

Cu alte cuvinte, în loc de două vorbe populare și înțelese fie-care măcar într'o singură provincie, să adoptăm 5 vorbe necunoscute și neînțelese nicăiera de popor... Și acesta ca un mijloc de a evita confuziunea imaginară a provincialismelor!

Sub vorba *vrăjmaș*: „Cum să se împace Români? Noi dicem mai ales *vrăjmaș* slav, Moldovenii mai adesea *dușman* turcesce, Bănățeni dic(?) inimic. Pe unul l-a întrebat odată, când vroia, ca să-l omóre: ce vrei mai bine, să te spânzure sau să te puie în țepă? Și el, scărpinându-se în cap și mai stând nițel, a răspuns: scii ce? Eū mai bine ași mânca cașcaval!

De m'ar întreba pe mine cine-va: ce vrei mai bine, vrăjmaș sau dușman? Eū răspund: mai bine inimic, cu tóte că nu prea sémănă cu cașcavalul, însă câți inimici ne șed la masă mai des de cât cașcavalul“.

Nota umoristică caracteriză mai multe din articolele Vocabularului. In unele dintr'insele ironia ține locul argumentelor și în casul acesta discuțiunea devine superfluă; în câte-va însă umorul se jócă pe un fond de adevăr și atunci efectul este iresistibil.

Așa este, bună-óră, comentarul satiric relativ la *jupânésa*: „Nu cređ, că nici o dómna mai va să fie jupânésă; nici un colonel, nici un maior mai va să fie jupân, și însuși de le ar fi numele cât de slavone; iar dacă or vrea, fie-le de bine, că eū sint un om cu educație, om plin de respect către cei mai mari, regalist în tótă puterea cuvîntului: feciorilor de regi le oiū ȓice cu tótă plecăciunea prinți, iar nu crăișori; dómnelor le oiū ȓice dómne, iar nu jupânese; colonelilor, maiorilor, le oiū ȓice domniī maiorī, iar nu jupâni. Vedeți, domnilor, sórtea vorbelor străine, cum se tocesc și se învechesc și se parodiază în gura adevăraților Români!“

Dómnelor și Domnilor,

In acest mod chestiunile cele mai importante din domeniul limbei române — originea-î romană, problema ortografiei, îmbogățirea materialului lexical, formarea unei limbi literare și științifice, purificarea graiului — au fost îmbrățișate de mintea ageră și harnică a lui Eliad. Dacă n'a meritat totdeuna pe adevărata cale, a știut însă să întipărească fie-căreia din aceste chestiuni originalitatea spiritului său. In unele dintr'însele acțiunea sa a fost durabilă și fecundă, în altele variabilă și trecătoare, dar neobosită, dar bine-făcătoare. Eliad a împlinit rolul adevăratului inițiator într'o perioadă decisivă a istoriei noastre contemporane. Activitatea-î fără preget, entuziasmul vocațiunii sale, suferințele-î din timpul exilului,¹⁾ infocata-î iubire de patrie, în serviciul căreia a pus știința și talentele sale, toate acestea fac dintr'însul una din figurile cele mai impu-

¹⁾ Ne mulțumim a releva numai un singur pasaj din ale sale Scrisori din exil, publicate de curînd de către un vechiu amic al lui Eliad (ed. Locusténu, 1891, p. 53). Iată ce scrie dînsul în 7 Dec. 1850 din Paris lui Gr. Zossima: „Mi-am uscat ochii ziua și noaptea, mî-am obosit pieptul pe masă, n'am cunoscut plăceri, dar nici ulițele Parisului. Am fost adesea fără luminare și fără foc. Cămășile, ce am luat de acasă, mi

nétóre din epoca renascerii nóstre. Până și ră-tăcirile sale, cari îl înstrăinară mai târđiú de aspirațiunile nouei generațiuni, până și dinsele contribue a ni-l face simpatíc și a ne inspira o profundă recunoscința pentru memoria bărbatu-lui, care a pus întâia temelie și care a con-sacrat apoi o întrégă viața spre a lucra la desă-vîrșirea edificiului culturei române. Dacă Eliad nu este părintele literaturii române, cum a plă-cut cător-va entusiaști să-l numéscă, apoi el merită un titlu mai serios și mai legitim: de a fi fost inițiatorul și factorul de căpetenie în opera de regenerare a societății nóstre. A contribui la lepădarea definitivă a cirilismului și a face din limba națională un interpret demn al civili-sațiunii, a accentua ast-fel originea romană și a iniția clasele culte în comorile literare ale Apusului — iată aspirațiunile și țelul necurmat al opintirilor sale. A fi reușit a transforma aceste năzuințe generóse în fapte — iată titlul de glorie al lui Eliad înaintea posterității!

s'aú rupt și încă n'am făcut altele; halnele, ce am luat de a casă, le am desgrășat și le am prefăcut fără să fac altele...; banií, ce mi-ați trimis, i-am întrebuițat pe toți în cauză și încă mai mult de jumătate din ce mi-a trimis soția. Aste oste-nele, aste cheltuieii eșite la lumină aú făcut lumea a vorbi de Români și a-i cunósce..."

A N E X A I

Prefața Gramaticii lui Eliad

Ei! dar ce fel de carte e asta?! uită-te minune! aci lipsesc o grămadă de slove! ăștia vor să ne lase săraci! Aci fălosul și purtătorul de ortografie « lipsesce; mărețul și îngâmfatul w, asemenea; w cel bogat în loc nu se mai vede! In loc de k, unde și unde se vede «a! în loc de w, is! Vai de mine, ce grosime și mojie! Ea te uită, că ăștia și pe delicatul și plinul de dulcătă 0 l-au scos! nu, dēu, ăștia sînt Rumâni groși, bādăranii de la țeră, nu vor să aibă cât de puțină evghenie pe dinșii! Dar ce ved! Ei în loc de ă pun «; in loc de ψ, «c! Sînt vrednici de rîs într'adevăr! Vedeți lucruri copilăresci! vedeți eresuri! vedeți nesocotinți! Tótă lumea se silesce din ce mai are să mai adauge și să se mai îmbogățescă; dar ei! Ia uitați-vă, că și din ce mai avem, vor să mai lepede!... Ait! s'a stricat!! s'aaa-duuus acum și limba!! ei au lepădat și ocsiile! și psili! și! și dasia!! O! draguțele, ca de ele de nimic nu-mi pare așa de rău, că parcă era nisce floricele! Ómenilor fără gust, fără léc de ortografie! Dar cine v'a pus pe voi, ca să vă arătați mai iscușiți de cât atâția înțelepți bătrâni? Voi v'ați găsit să stricați aceea ce au găsit cu cale atâția inși, și nu ca voi, ci alt fel de învățați! și apoi? Nu sciti voi, că obiceiul este bătrân și că trebuie să purtați cinste și sfială către dînsul. Pécac de Dumneđeu, să se ducă atâtea slove!! — Așa, Domnule, s'au dus și acuma dumnéta să fi sănătos: ele s'au dus și nu se vor mai întorce, căci le-a gonit o societate întregă, le-a gonit însuși dreptul cuvînt. Și dumnéta, domnule, mai stîmpără-ți furia puțin și gîndesce mai bine, ce va să dică o societate și ce au făcut societățile în lume, ca să sci către cine îți îndreptezi cuvîntul; și după ce vei începe

a cunósce, ce va să ȃică unul și ce va să ȃică o societate, ascultă glasul ei cel serios, liniștit și fără atâtea strigări și mirări lungi; învață, că glasul societății este glasul norodului și că ea pórtă și înfătoșază persóna obștii.

Nevoia a făcut pe ómenii să-și afle cele ce le era de trebuință. Când ómenii au aflat mai întâi slovele, au băgat de sémă, câte sunete și câte glasuri sînt în limba lor, și așa au hotărit pentru fiesce-care sunet și pentru fiesce-care glas câte un semn, adică câte o slovă. Așa au făcut tóte némurile, când au vrut să scape de semnele ieroglifice, și așa au făcut pe urmă după dînsele și Grecii....¹⁾ Ast-fel după dînșii au făcut și Latini, priimind numai cele ce le-au trebuit; ast-fel, și încă și mai înțelepșesce, Italiienii; ast-fel și tóte națiile cele înțelepte și gánditoare într'acéstă pricină, ce au umblat numai după ce le-a trebuit; ast-fel a trebuit firesce să urmăm și noi. Dar fiind-că, când am început a ne întrebuița cu slovele cele slavonesci, a fost tocmai în vremea când turburările, neodihniile, fugile și răzbóiele, ce aveam cu vrășmașii noștri, nu ne da pas să ne gándim de alte lucruri mai interesátore, necum de acest bagatel; de aceea până mai de ună ȃi, câte slove au avut Slavii, noi le grămădeam cu loc fără loc prin cărțile nóstre; ni se părea, că tot una póte să fie ortografia slavă cu ortografia nóstră, și că printr'insa dăm o strălucire limbei nóstre, puindu-i o năpaste în spinare.

Apoi, când am început a învăța și grecesce și am vėđut, cu cât sîntem noi mai pre sus de cât mulțimea, când scim unde să scriem ω , unde o ; unde η , ι , v , $\epsilon\iota$, oi ; unde ϵ , unde $\alpha\iota$, și când scriem pe ρ cu dasia; și a ne îngămfa între noi și a ríde de cei ce nu sciú să scrie ca noi și a gándi, că-i întrecem noi cu mult printr'acéstă mărginită sciință a nóstră, de atunci cu d'a sila am început a subjuga nenorocita nóstră limbă să se îmbrace în nisce haíne de arlechen și cu totul străine și nepotrivate cu firea ei.

Noi nu cunóschem, ce va să ȃică o și i lung și scurt; noi de

¹⁾ S'a omis aci 2 pagini despre istoricul alfabetului grec, care nu presintă nici un interes.

vom scrie *om*, sau așa sau alt-fel *wm*, tot *om* va să țină; de vom scrie *ființă* sau așa, sau *финца*, tot *ființă* va să țină, și așa fără nici un cuvânt facem pe nevinovata tinerime vremea, în care poate să învețe alte lucruri folositoare, să o pierdă, învățând aceea ce capricia noastră a găsit cu cale fără nici un cuvânt de săvârșit. Iată trebă și facere de bine!

Pentru *s*, noi *umul* cunoștem în limba noastră, și și pe acesta trebuie să-l cunoștem de o singură slovă, iar nu de diftong, căutând însuși la firea lui, iar nu ca aceea cum îl scriu Grecii.

Pe *k* totă lumea îl știe, că este un diftong, că diftongurile sînt din două vocale sau glasnice și că vocalile, din care *ea* stă, sînt *e* și *a*; apoi? ce greșală face cine-va, de va pune în loc de *k*, *ea*, care prețuesce tot cât dînsul; cine poate să pronunțieze pe *ea* alt fel de cât cum este, știindu-l mai virtos că este și diftong?

În cât pentru diftongul *iu*, care până acum se scria *io* (cu totul improprie după cum se citește), pentru dînsul cercetăm mă rog pronunția și ea ați va arăta, că ómenii, cari vor să scrie după cum vorbesc, nu fac nici de cum ast-fel de greșale, ce nu se învoiesc cu dreptul cuvînt; sau dacă, din nenorocire, prejudiciile, care din mica copilărie ți-au fost stăpâne, nu te lasă să judeci sănătos și bărbătesc, ia un copil, care nici de cum să nu cunoască slovele, și învață-l să cunoască numai glasnicile și neglasnicile, fără a amesteca și diftongii; ți-l să scrie *iu*, și vei vedea cum se gîndesce și cum își mișcă buzele cele tinere, alăturînd și despărțind în gîndul său glasnicile, până când în sfîrșit îl vei vedea, că-și ridică capul și-ți caută în ochi, arătându-ți ceea ce a făcut, și așa poate atunci te vei rușina, cunoscînd că știe să se gîndescă mai bine de cât dumnéta, sau dacă nu, îl vei vedea, că scrie *u* în loc de *iu*, iar *io* nici odată.

Voiesci să subțiezi pe Români și să-i faci delicați prin *o* cel vestit de atîta vreme prin cărțile românesce. Pentru acésta învață, că limba și ómenii nu se subțiază prin peticimea limbii. Ei au trebuință de idei, de cunoscinți și de experiență,

ca să se subțieze. În totă limba noastră nu găsim o dicere, care să coprină pe acest Θ , că încă deși avem în limba noastră vre-o vorbă împrumutată dela Greci, care să aibă în sine pe Θ , Românii nu-l citesc de cât ca pe T , sau cari voiesc să se pocască, aceia îl citesc *ft.* Românul dice *Toader* sau *Tudor* și *Toma*, iar nu $\Theta\epsilon\omicron\Delta\omicron\omicron$ și $\Theta\omicron\omicron\mu\alpha$; și așa dic și toate némurile Europei. Acestă slovă sau glăsuire Θ este născută în brațele căldurii și moliciunii Asiei și Africei, unde ómenii vorbesc din gât mai mult și din vîrfurile limbei cei lățite de căldură: d'acolo au venit și Grecii în Grecia și de acolo au și adus-o. În tot locul, unde ómenii sînt sănătoși și toate organele vorbirei și le au întregi, desăvîrșite și sănătóse, acolo o acest fel de glăsuire ca Θ nu este socotită de cât ca un defect sau o greșală a naturii. Un acest fel de om, ce pronunțiază așa, trebuie să aibă felurimi de adjective spre batjocură, precum: peltic, gângav și altele; așa dară, cum poți dumnéta să gîndesci, că póte nația noastră să se nobileze prin defecturile și greșalele naturii?

În cât pentru ξ și ψ , am vorbit, că ómenii cei întelepți nici odată nu se încarcă nici nu se îngreuiază cu acelea, ce nu le trebuie și nu le aduce nici o înlesnire și nici un folos. Noi prea bine putem să scrim în locul lui ξ pe *cs* și în locul lui ψ pe *ps*, fără nici o schimbare a pronunției. Dar iată nevoia! că dumnéta dici, că „cînd putem să scrim cu o slovă, pentru ce să scrim cu două?” Și eu dic iară că, cînd putem cu mai puține slove să ne slujim, pentru ce să ne îngreunăm cu mai multe și să încărcăm alfabetul nostru? Ce minune! veđi, cum ne potrivim la vorbe? Atăta numai, păcat că nu ne întelegem; și ca să ne putem desluși, să luăm vorba dumitale, să-î facem analisisul, ca să vedem, ce folos sau ce înlesnire póte să ésa dintr'însa. Să dicem, că propoziția sau regula dumitale este dréptă, generală și póte fi cuviincióasă la toate întîmplările asemenea; apoi atunci, precum este bine în locul lui *cs* să scrim pe ξ , și în locul lui *ps* pe ψ , este asemenea bine și tot cu același cuvînt și în locul lui *st* să aflăm alt semn; în locul lui *cr*, *cl*, *dr*, *bl*, *str*, *scr* . . . alte semne asemenea, ca să scrim mai bine, în loc de două sau trei slove cu una. Și iară

mergând tot cu acest cuvînt în locul silabelor, mai bine ar fi să se afle câte un semn singur și deosebit; și ca să prescurtăm și mai mult, în loc de două sau trei semne, care însemneză silabe, să scrim unul, adică în locul fiesce-căreia ȳiceri să avem câte un semn sau o slovă, precum sînt numerile arăbesci și semnele zodiacului, unde în loc de *unu, doi, trei, patru . . .* scrim *1, 2, 3, 4 . . .* și în loc de *Cumpănă* scrim ☉, în loc de *Gemeni* scrim $\text{)}(\text{}$ ș. c. l. Așa atuncea ne-am face Chinesii și câte ȳiceri ar fi în limba noastră, atâtea și slove ar trebui să avem, și să ne trebuiască tótă viața noastră, ca să le învățăm. Apoi, mergând treptat și mai 'nainte cu prescurtarea, ar trebui în loc de mai multe ȳiceri, cari fac un cuvînt, să avem numai un semn, până când ne vom băga în întunecimea labirintului ieroglificilor Egiptului, desprețuind și nesocotind ingeniosul meșteșug al scrierii. Și, în sfîrșit, ca să fie lucru de tot lesne și cum se cade, să aflăm mai bine în locul unei limbi întregi un semn să-l învățăm pe acela și să scăpăm odată de a tot învăța și a tot scrie atâtea slove și atâtea ȳiceri. Și iată folosul cel mare, ce ese din propoziția dumitale. Acuma gîndesc, că ne-am înțeles.

Dar bine, dacă ați hotărît să lepădați pentru înlesnire slovele, care aũ tot un glas și tot un sunet, pentru ce n'ați lepădat și pe *y*, care are tot un glas cu *i*? — Aci aĩ dreptate, domnule, și prea filosoficesce aĩ vorbit. Acesta a fost și cuvîntul și hotărîrea societății; dar fiind-că această Gramatică a fost prescrisă mai 'nainte de hotărîrea societății, a rămas de o cam dată așa; însă pentru acesta 'ți făgăduesc cinstit, că de va avea gramatica norocirea de a se mai da încă odată în tipar, veĩ vedea-o curățită și de dînsul, ca să semene întru tóte cu cea Italianescă, buna ei soră.

Dar pentru tonuri? ce o să mai ȳici? cum o să mai învețe copiii să citescă? și cum o să învețe străinii limba noastră? — Ast-fel cum învață și pe a latinescă, nemțescă, italianescă ș. c. l. Limba grecescă, cu tóte tonurile ce are, nici de cum nu o învățăm noi mai lesne de cât pe cea latinescă, nemțescă ș. c. l. Nu ne fac tonurile să pronunțăm bine, ci deprinderea și

sciința, care avem într'o limbă. Pune dumnéta doi înși să citéscă grecesce, unul să cunóscă limba și altul nu, ci numai să scie să citéscă și ascultă la dînșii. Cel dintâiu va pronunța bine și frumos, nu pentru că limba este scrisă cu tonuri pe d'asupra, ci pentru că o a învățat, și pentru dînsul tonurile sînt indiferente; ar putea să lipséscă și el tot așa să citéscă. Pe cel d'al doilea îl veî vedea, că se căznéscé și, cu tóte semnele prosodieî ce sînt pe d'asupra, să scóță nisce sunete urite, și limba să sufere în gura lui. Limba cea vie, care o învață fii delá pãrinti, n'are trebuința de tonuri. N'aú făcut semnele prosodieî limba, ci limba a dat pricină ómenilor să afle aceste semne, când aú vedut, că cade și-și pierde pronunția.

Méșteșugul scrierii este aflat, ca să ne înțelegem și cu cei ce nu sînt de față cu noi. De multe ori însă scrierea cea nedesăvirșită a pricinuit confuzie și neînțelegere, care a stat cea dintâi pricină de a se pune regulile ortografieî: tot ce aduce neînțelegere, trebuesce lămurit. Și acésta a făcut să se nască atâtea semne ale prosodieî și ale punctuației. Dar fiesce-ce limbă își are ortografia sa și aceea a stătut mai norocită, care s'a supus la mai puține reguli. Punctuația numai a stătut și este tot aceea la tóte limbile; pentru că ómenii tot într'un fel se gândesc, și mișcările și opririle lor în vorbire sînt tot acelea. Cel mai delicat și cu gândire lucru în ortografie și care face cinste duhului omenesc este punctuația: ea desparte și face chîiar judecătîile nóstre, arată șirul și relația lor și ne face și să înțelegem și să ne facem înțelepți în scrierile nóstre; și ea singurá împlinesce sfîrșitul pentru, care s'aú aflat regulile ortografieî, mai virtos în limbile cele vii. Tóte cele-lalte nu sînt de cât o pedanterie și o lipsă în gândul și duhul omenesc, adică un semn de necunoscința a folosului și sfîrșitului ortografieî. Frații noștri Italiéni fórté înțelepți și gânditori aú cunoscut, ce le este de lipsă și cari sînt ródele pedantis-mului într'acéstă materie. Pe dînșii și drumul pășirii întrú cunoscinți al duhului omenesc trebue să urmâm și noi. Aci îndrăznesc a vorbi pentru frații noștri din Transilvania și Banat, cari sînt vrednici de tótă lauda pentru ostenele și

și silința, ce pun pentru literatura românească. Pentru ortografia însă, care voiesc să o introducă, scriind nu literile latinesci, bine ar fi fost să urmeze duhului italianesc, adică a scrie după cum vorbim. Și să nu se ia după ortografia franceză și englesă, care păzesce derivația ȳicerilor, care este născută în vécurile sholasticismului și de care chiar singurii acum ar voi să se scuture. Un meșteșug, care voiesc să rămâne păstrat numai pentru cei ce vor avea norocire să scie latinesce și fără nici un folos așa de mare, în cât să stea în cumpănă cu greutatea și neînlesnirea. Cel ce cunoște limba Latină scie, că ȳicerea *timp* vine dela *tempus*, sau de va fi scrisă *timpu* sau de va fi scrisă *tempu*; asemenea și *primăvara* este cunoscută de unde vine, sau de va fi scrisă *prima-vera*, sau de va fi scrisă *prima-vara* ș. c. l. Pentru cel ce nu cunoște limba Latină este în zadar, orî cum vor fi scrise ȳicerile, căci mijlocul scrierii nu pôte să-l facă să cunoască izvorul, când el nici o dată n'a fost acolo. Așa dară, pentru ce să nu scrim după cum pronunțăm, când scrim pentru cei cari trăiesc, iar nu pentru cei morți? Romani, strămoșii noștri, scria după cum pronunța; Ciceron, Virgilie și cei-lalți autori nu aũ scris faptele lor pentru Romani, ce aũ trăit pe vremea lui Romul și Brut, ci pentru contemporanii săi. Asemenea și noi nu scrim pentru strămoșii noștri, pe cari i-a adus Marele Traian aci, ci pentru contemporanii noștri, și nu trebuie să-i căznim și să-i muncim atâta până să ne înțelegă, și să le luăm dreptul de a-și scrie limba, rămânând pe séma numai celor ce sciũ Latinesce și celor ce în tótă viața lor vor sta cu dicționarul în mână.

Ia să lăsăm acestea, că eũ aci nu te înțeleg, vino, de-mi spune mie de cele de mai înainte; spune-mi, pentru cum am scris până acum, ce faceți voi aștia iscusii, ce ați eșit acum cu filosofile vóstre? ce faceți obiceiului? — Este adevărat, domnule, că obiceiul este bătrân și că el nu se strică așa lesne: însă eũ nu sciũ, pentru care obiceiũ 'mi vorbesci; pentru că de vrei să ȳici de scrisorile de mână, aci pe nici unul nu vød scriind ca pe celălalt: unii scriũ *финна*, alții *финна*; unii scriũ *вѣщѣ*, alții *вѣщѣ*, alții *вѣщѣ* și alții cum le vine; unii

scriu фактур, alții фактор, alții фактору; unii scriu Іііе, alții Іііе; unii scriu cu tonuri, alții fără tonuri și alții cu tonuri cu cârligele și cu picături la totă silaba și la totă slova, ș. c. l. De vrei să vorbești de cărțile tipărite, să aducem înainte toate edițiile cărților și vom vedea, că nici una nu se asemănă cu cealaltă în ortografie, ci din protivă, că fiesc-cine a scris, după cum i s'a părut, fără nici o regulă și fără nici un obicei. Apoi acum, ce să numim noi obicei? Póte că vei dice, ia numai așa, să aruncăm unde și unde de poftă câte un w și câte un n și câte un cârligel d'asupra glasnicilor, când sînt înainte, pentru că stă frumos și pentru că, frate dragă, așa scriu și Grecii și așa a fost obiceiul de a se presăra unde și unde. Domnule, acésta n'are alt nume decât *obiceiul de a nu se gândi*, sau mai bine *obiceiul neroșilor**). La acésta vrednicul de pomenire dumnului Marele Ban, Ioan Văcărescul, al doilea scriitor de Gramatică Românescă, destulă ostenelă a simțit și și-a pus totă silința să afle acest obicei și să-l pue în regulă, dar niți singur n'a putut să-l afle din pricina celor mai sus țise și după cum singur o mărturisesc, nici cei următori n'aū putut să urmeze regulilor sale; pentru că, câți mai pe urmă aū scris și aū tipărit cărți, aū urmat tot vestitulă acela obicei, de care te ții dumnéta.

Ei! de astea de ale vóstre spui tu multe, dar eū nu voiū să știū; eū nu es din cele ce am apucat și la părinții mei nici n'am pomenit ast-fel de nimicuri: cum aū fost ei, așa o

*) Reverența sa domnul Teologul absolut și Protopop Nicolae Maniū de Montan a făcut o Ortoepie Latinescă, Românescă, Nemțescă și Ungurescă, pe care a și dat-o la lumină la anul 1826. Intr'insa, pentru înlesnire, la început când vorbește de slove, mai întâi are pe cele glasnice, pe urmă pe neglasnicile, punend din ele mai întâi pe cele mai lesne de scris și așa pășesc către cele mai grele și în sfîrșit are diftongi. Acéstă carte folositore intrând în mâinile a multora, aci în Transilvania aū început mulți a-l defăima cu nume de raționalist și ateū, căci a stricat rîndul slovelor, și Christos în Evanghelie dice: «Eū sînt alfa și wmega», adică începutul și sfîrșitul; și sfinția sa pentru acésta dacă era Creștin adevărat, trebuia să puie pe alfa în capul slovelor și pe wmega la sfîrșit. Apoi iacă trebă!

să fiu și eu, și spuneți și scorniți voi iscusitorilor, câte veți vrea. — Bine faci, domnule, ține-te, te rugăm, de dinsele ca orbul de gard și rămâi tot în cele ce ai apucat, căci pentru dumnéta nici nu se ostenesce cine-va. Tóte câte fac și scriu ómenii astăzi, nu sînt pentru noi, în cari aú prins rădăcină ruginósele și de Dumneđeú blăstématele preiudecări, pe care numai mórtea dinpreună cu ființa nóstră le va curăța, nu sînt, đic, pentru noi, ci pentru simpla și nevinovata tinerime: ea este flórea omenirii și dintr'insa se așteptă și rodul. Tóte prefacerile și întocmirile cele bune, ce s'aú făcut dela începutul lumii pîna astăzi, nu s'aú aședat nici pentru cei cari aú murit, nici pentru cei ce era de față, ci pentru cei ce se gătia să fie și pentru cei viitori. Moisi nu a întocmit legile sale pentru bérânii, cari se gătea să móră și pe cari el îi hránia cu mană cerescă, și ei nu putea să uite cépa și usturoiul Egiptului și mîncările, cu care se îndopa la jertfile idolesci; ci pentru prunci și strănepoții lor. Christos mántuitorul nostru nu a învățat sfinta sa lege pe Cárturari nici pe Farisei, ci pe prunci cei mici și pe cei ce aú venit în starea pruncilor la nevinovăție; el nu și-a ales ucenicii săi din Farisei; el n'a đis nici Anii nici Caľafii: vino după mine, ci lui Petru, care era pescar și nu scia să talmăcescă legea lui Moisi pe dos, ci curat și nevinovat ca prunci fără a se îngâmfa întru sciința, asculta cuvîntul lui și se lua după dînsul. Sfinții Apostoli n'aú propovédit Evanghelia lui Christos popilor idolesci, cari invita pe împérați și lumea, ca să-i omóre și pe dînșii și pe cei ce asculta cuvintele lor. Pîna la anul 1440 ómenii scria cărțile tot cu mîna, nefind pîna atunci aflat tiparul, și prin urmare cărțile era fórte rare și din pricina scumpetii și din pricina greutății pîna a fi scrise. Cel dintâiu, carele a aflat tiparul, a fost Ioan Gutemberg, ajutorat de doctorul Ioan Faust, la Maľența, după ce și-aú cheltuit tótă starea și averea lor. Cea de a doua carte dată la tipar și mai desăvîrșită a fost Biblia latinesce în folio la anul 1462, care s'a imprăștiat în tótă Europa. Pe vremea aceea era în Paris, precum și în tótă Europa nisce ómenii, cari nu voia să-și cunóscă pe fi lor . . .

Aceștia mai cu sémă era copietorii cărților și Bibliile le vindea până la 500 galbeni una. Când s'a ivit vrednicul de tótă aducerea aminte doctorul Ioan Faust în Paris cu Bibliile sale, care le vindea mai întâiu 60 și pe urmă 30 de talere una, acești neguțători vechi au început a striga. că acest meșteșug de a se face cărțile așa lesne este aflat în iad, și că acel bun om are prieteșug și tovărășie cu dracii și este fermecător: pentru care invita pe ómenii să nu primescă cărțile lui, până când în sfirșit, după ce l-au omorît ei póte, au scornit, că dracii de viú l-au sfășiat și l-au răpit în iad*). Așa acești ómenii, cărora le este datóre omenirea lumina ea și pășirea cea iute a sciinților către desávîrșire, nu și-au cheltuit starea, averea și viața lor în aflarea acestui meșteșug pentru acest fel de ómenii, cari voia să rămâie omenirea întru nesciință, să asculte în gurile lor ca în oraclu și să le cumpere cărțile lor după prețul cel păgânesc, ce ei îl puneau; ci pentru cei viitori noi și pentru strănepoții omenirii, cari gustă din ródele osteneților și meșteșugului lor și cu lacrimi 'și aduc aminte de dinșii. Eroul și luminătorul Rusiei Petru cel Mare n'a aședat regulile și întocmirile sale pentru împrotivnicii strelitși, ce voia să stingă făclia cunoscinților și a slăbi ce el purta, ci pentru slăbiții săi strănepoți, cari s'au mărit și s'au fericit prin păzirea și desávîrșirea aședămintelor sale ș. c. l. Așa dar iarăși o mai dic, că nu pentru noi se fac și se scriú cele din ziua de astă-đi, ci pentru fii și strănepoții noștri.

Și ce lucruri se fac? Și ce lucruri se scriú? — S'a făcut Școlă, prin care se slăvesce nația și cei ce au întemeiat-o (și aci este vremea a arăta pe dumnélui Marele Ban Constantin Bulácenu, Protectorul și Apărătorul școlélor românesce, care cu osteneții le-a început și iarăși prin osteneții, cu pieptul și brațul său cel Românesc și vitéz, le apără și le păzesce până în ziua de astăđi de toți împrotivnicii, cari vor să se atingă de dinsele, să le dărapene și să le schimbe numele); s'a făcut Filosofia, rodul cerului, în limba românescă: se învață

*) Aci fiesce-cine póte ghici, cine au fost dracii, cari l-au sfășiat de viú.

Legile și dreptatea în limba românească; se învață Matematica, Geografia și Istoria în limba românească; este catedra în școală, în care se cercetază și se învață limba românească. Metodul lui Lancaster, prin care învață Anglia, Franția și Rusia carte, este introdus în limba românească; sint atâția frați profesori, cari scriu, traduc și se ostenesc pentru folosul și cultura limbii și a nației; sint atâția boieri înflăcărați, cari lucrază și jertfesc pentru folosul obștii; dumnélui Marele Ban Barbu Văcărescu a dăruit venitul, baniș după un an (la 90,000 lei aprópe), școlélor. Și tóte acestea tot pentru luminarea și îndreptarea tinerilor, iar nu pentru noi, cari nu voim să cunoșcem Filosofia și mântuitorul ei glas; nu pentru noi, pe cari cu lacrămi ne rógă nevinovata tinerime să rămânem în cele ce am apucat, să ne hrănim cu dinsele, să le cugetâm, să le laudâm, dacă voim și pe dinsa să o lăsâm în pace dimpreună cu făcétorii sei de bine; să ne fie milă de dinsa și de vremea ei, pe care o pierde și pe care noi o stingem și o omorim. Ne ȳice să vedem, că Dumneȳeu și-a întors ochiul seú și către noi și a arătat drumul, care duce la slavă, cinste și fericire, celor mai înțelepți și infocați din nația noastră; ei l-au destupat cu mare muncă și ostenélă și au îndreptat-o să mérgă pe dînsul; ne rógă să vedem și să cunoșcem acéstă milă și îndurare dumneȳească și să nu voim a ne face de o potrivă cu dîavolul, care pizmuesce și pune stavilă fericirii și binelui omenesc, să nu ne asemênâm lui, voind a o opri și a o abate din drumul, care a apucat; ne ȳice în sfirșit să ne aridicâm ochiș în sus, să vedem dreptatea și rêsplătirea cerului preste capetele celor ce au vrut să opréscă și să omóre binele omenirii; să vedem, ce nume au și cum își aduce lumea aminte de răstignitorii Mântuitorului nostru, cum de otrăvitorii lui Socrat, cum de muncitorii sfinților Marturi și de toți înrétățiții, ce au stătut dela începutul lumii până acum. Fie, ca numai până aci să fie împotrivirea noastră și să dâm liniște și odihnă odată celor ce voiesc și lucrază binele. Lasă, domnule, tótă rėutatea, pizma și interesul, care sint rodurile iadului, lasă-le și unesce-ți gândul cu al tuturor Románilor; ȳi cu ei, toți dimpreună: „Fie

binecuvîntată tótă tinerimea, cobórá-se mila și fericirea cerului preste dînsa ; slăvéscă-se nația románescă ; înmulțescă-se cei ce o apără și o ajută ; stingă-se numărul celor ce voiesc să o dărapene ; stingă-se cu sunet numele lor din cartea pomenirii și a vieții ; pășescă cu repeđiciune sfînta filosofie și sciințele dela marginile pămîntului pîná la cele-lalte , întinđă-se și înmulțescă-se și în nenorocita nóstră patrie ; fie bine priimate, ca să rămăie și să se vecîniceze între noi !“

Acuma fie pace și înceteze disputa, ca să vorbim pentru Gramatică și limba románescă. Limba este mijlocul, prin care ne arătăm ideile și cugetările nóstre. Acela ce cunósce și scie mai multe lucruri, a aceluia limbă este și mai bogată de vorbe și mai plăcută. Pruncul, când este în brațele și la pieptul maicii sale, alte vorbe și numiri nu scie de cât numai a lucrurilor, ce sînt pe lângă dînsul în casă : scie să ăică *mamă, tată, papă, apă* ș. c. l. După ce se mai măresce și începe a vedea și a cunósce și lucrurile de prin curte, începe a învăța și numirile, cu care se numesc acele lucruri, și limba lui mai cresce și se mai înmulțesce. Când se adună cu cei de o potrivă cu dînsul, acolo învață alte vorbe, care nu le scia : ale jocurilor și ale jucăriilor ; când merge la școlă, acolo iarăși învață alte numiri ale lucrurilor, ce acuma póte le vede întăi ; după ce vine în vîrstă și începe a învăța, sau un meșteșug, sau o sciință, cu care să trăiască în lume, aci dimpreună cu lucrurile iarăși mai învață și alte numiri, care pîná acum nu le scia, cu tóte că era în limba sa, și așa cu cât cresce și vede mai multe lucruri și se adună cu lumea mai mult, cu atăta limba lui se mai înfrumșetěză și se desăvîrșesce. Merge la plugar și vede alte instrumente și alte numiri, merge la lemнар asemenea ; merge la zidar, la ferar, la croitor, la cojocar, la cizmar, asemenea ș. c. l. Va să ăică dară, că fiescicare meșteșug și sciință își are numirile și termenii săi. Noi, Romăni, pentru cîte meșteșuguri aű fost între noi pîná acum și pentru cîte idei și cunoscinți am avut, am avut asemenea și numirile lor, sau din limba nóstră făcute, sau împrumutate dela acela, cari întăiași dată s'aű arătat între noi cu acel

meșteșug. Acuma să punem, că Românul, ca să vorbească de Gramatică, de Retorică, de Poesie, de Geografie, de Istorie, de Filosofie, de Matematică, de Legi, de Teologie, de Medicină ș. c. l. Tóte meșteșugurile și sciințele acestea își aú numirile și termenii lor deosebiți, fiesce-care urméză dară, ca când va învêta Românul gramatica, să învețe asemenea și termenii saú limba ei și așa și cele-lalte sciinți. Negreșit, că va găsi într'insele vorbe și numiri, pe care în limba familiară nu le-a găsit; apoi póte o să ȃică: De unde sint vorbele acestea, că nu sint românesci? Sint de acolo, de unde este tótă limba noastră, de unde sint ȃicerile *om, cap, ochiú, ureche, nas, gură, dinte, limbă, barbă, braț, mână, deget* ș. c. l.; *pâine, apă, vin, făină* ș. c. l. Cum póte ȃice pentru termenii sciinților, că nu sint românesci, asemenea póte ȃice și pentru ȃicerile aceste familiare tot așa, până când se va lepăda Românul de tótă limba sa, rămâind cu buzele umflate după vorba de obște, și apoi pe care să îmbrăȃseze?

Fiesce-care limbă, când a început să se cultiveze, a avut trebuinȃ de numiri nouë, pe care saú și le-a făcut dela sine, saú s'a împrumutat măcar de unde, și mai virtos de acolo, de unde aú vëȃut, că este izvorul sciințelor și al meșteșugurilor. Grecii s'aú împrumutat dela Fenicienii, Egipteni, Arapi, Asirieni ș. c. l. de acolo, de unde și învêta sciințele și meșteșugurile Romaniii dela Grecii; ceste-lalte nații ale Europeii dela Romani și dela Grecii acelea, care s'aú împrumutat și Romaniii. Noi asemenea o să urmâm și mai virtos, când avem de unde. Noi nu ne împrumutâm, ci luâm cu îndrăznélă dela maica noastră moștenire și dela surorile nóstre partea, ce ni sê cuvine.

Noi, când auȃim câte una din vorbele degenerate grecesci, pe care chiar Grecii le urăsc, precum: „catadicsesc, metahirisesc, pliroforisesc, plicsis, stenahorie, syntrofie, ypolipsis, arhonta, kyramu, ypokimen“ ș. c. l., ni se pare că curge mîere, miróse omul acela a simțitor și a politicos; iar când auȃim: „fras, problemă, emblemă, avis, enigmă, sistemă, haos, atom, imn, fas, eclips, ecliptică“ ș. c. l., care sint asemenea grecesci, dar

trebuincioase, ni se par străine și neînțelese și dicem, că sînt anoste.

Trebue să ne împrumutăm, dar trebue foarte bine să băgăm sémă să nu pătimim ca neguțătorii aceia, cari nu-și iaă bine măsurile și rămân bancruți (mofuzi). Trebue să luăm numai acelea, ce ne trebue și de acolo, de unde trebue și cum trebue. Unii nu voiesc nici de cum să se împrumute și fac vorbe nouë românesci: *Cuvîntelnic* (Dicționar), *Cuvîntelnică* (Logică), *prestantindere* (epitas), *ascuțit-apesat* (ocsiton), *nempărțit* (atom, individ), *asuprăgrăit* (predicat), *amiazățăiesc* (meridian) ș. c. l. Alții se împrumută, de unde le vine și cum le vine: de iaă o vorbă grecescă, o pun întregă grecescă, precum: „patriotismos, entusiasmos, cliros“ ș. c. l.; de iaă dela Francesi, o pun întregă franțuzescă, precum: „națion, ocașion, comision“ ș. c. l. de iaă dela latinesce, le pun întregi latinesci, precum: „privilegium, collegium, centrum, punctum“ ș. c. l.; de iaă dela Italieni asemenea, precum: „soțietă, libertă, cvalită“ ș. c. l. Vorbele străine trebue să se înfățișeze în haîne românesci și cu mască de Român înaintea noastră. Romanii, strămoșii noștri, de aă priimit vorbe străine, le-aă dat tiparul limbii lor; ei nu dic „patriotismos, entusiasmos, cliros“ ș. c. l., ci „patriotismus, entusiasmus, clerus.“ Francesii asemenea nu dic „geografia, energia, kentron“, ci „jeografi, enerji, santr“; precum și Italienii „geografia, energia, centro.“ Asemenea și noi, de vom voi să românim dicurile aceste tôte de sus, trebue să dicem „patriotism, entusiasm, cler*), nație, ocașie, comisie, geografie, energie, centru, punt, soțietate, libertate, cualitate, privilegiu, colegiu, saă mai bine privilegiu, colegiu“, după geniul și natura limbii.

*) Latiniî la *κλήρος* aă făcut pe *η, ε* și pe *o, u*, după firea limbii lor; noi după firea limbii noastre lepădăm pe *s* dela sfîrșit și dicem cler; și pentru acêsta sînt vrednici de mirare mai cu sémă Româniî dela Blaj, cari pot dice, că trebue să fie cei mai literați și în limba latinescă și în cea românescă, după școlile ce aă; și acêstă dicere nu numai că nu o cunosc, că nu trebue a sê dice după firea limbii grecesci cliros, făcënd un barbarism, ci fac și dispută, că trebue să se dică așa.

Tot în materia pentru împrumutare intră și acest paradox. Noi, când luăm câte un verb din latinesce sau de alt unde-va să-l conjugăm, fiesce-care loc și țără are câte o stravanță după vecinii și conlocuitorii săi. Românii din țera Românescă având până acum a face cu Grecii, ne-am învățat să *sisim* și să *pipiriim*; Românii din Transilvania, Banat și Bucovina, auzind iară tot-d'a-una limbă mai tari și mai aspre, s'aū învățat să *ururuiască* și să *ăluiască*; adică când luăm verburile: „formare, recomandare, repetire, pretendere, descriere“... cei din țera Românescă ȓicem: „formalisesc, recomandarisc, repetirisc, pretenderisc“; cei din Transilvania, Banat și Bucovina, ȓicem „formălesc, recomandălesc, repetirulesc, pretendălesc, descrivălesc“ ș. c. l. Nu băgăm sémă să vedem fiesce-care verb, de ce conjugare este și cum se conjugă; nu ne uităm, că verburile *formare*, *recomandare* sînt de 1-a conjugare și că trebuie a se ȓice așa: infinitivul, a forma și formare; participia trecută, format; pe urmă prezentul la îmulțit, formăm și la singurit, form, formă, formă; recomand, recomandă, sau formez, recomandez, după cum avem și alte verburî dela 1-a conjugare *lucrez*, *înfintez* ș. c. l. Asemenea și verbul *repetire* este de a 2-a conjugare și face „a repeti și repete; repetit; repetim“ și prezentul la singurit „repetesc, repetescă, repetesce,“ și așa tot după raționamentul acesta, *pretendere* (sau pretindere) și *descriere*, fac: „pretend, pretendă, pretinde,“ sau mai românesce „pretindă, pretindă, pretinde; descriu, descrii, descrie“ ș. c. l.

ȓrebuie a se cerceta și a se învăța limba românescă și geniul său și pentru acesta este destul o băgare de sémă luminată și fără prejudicătî și un paralelism al limbilor, ce aū relație cu dînsa. Ea a început a se cerceta încă din vécul trecut, și gramaticî s'aū făcut de mulți simțitori bărbați, cari aū cunoscut-o și aū sciut să o prețuiască *).

*) Până acum știute ȓece gramaticî s'aū vécut afară asupra limbîi românescă, care sînt acestea:

1-a. Gramatica cu litere latinescă a vredniculuî de pomenire părin-

Dar ca să se desăvîrșescă Gramatica românească, n'aũ fost destul, ca să fie făcute aceste gramatici; era de trebuință și de nevoie, ca să se puie și în lucrare, dându-se în mâinile copiilor prin școli; și învățătorii cu ei dinpreună asupra acestor gramatici să facă analisisul limbii, atât gramaticește cât și logicește; și în cât pentru acésta Bucurescii se pot fãli: pentru că, încă dela anul 1816, s'a deschis aci șcôla românească, în care să se învețe Gramatica și sciințele în limba românească, unde cel dintâi profesor, care a aruncat într'insa cele dintâi seminți spre luminarea Românilor, a stăut fericitul Arhidiaconul și Doctorul în Teologie și Legi Gheorghie Lazăr, a căruia pomenire trebuie să fie de mult preț la toți Români. El aci a început a croi Muselor haîne românesce și a învăța Matematica și Filosofia în limba patriei la anul de sus numit până la 1822. Intr'acéstă șcôla și-a luat începutul și acéstă Gramatică și s'a pus în lucrare.

Dar limba românească acum pășesce către desăvîrșire și pentru cultura ei se ostenesce atâția bărbați: Dumnélui Marele Vornic Gheorghie Golescu gătesce asemenea o Gramatică și un Dicționar românesc, prin a cărora dare în tipar va mai

telui Ieromonahului Samuil Clain, tipărită la Viena, la anul 1780. Acest bărbat a cunoscut și a scris foarte bine limba românească.

2-a. A Marelui Ban Ioan Văcărescul, tipărită în Episcopia Rîmnicului la anul 1787 și pe urmă la Viena. Acesta a stăut cel dintâi în țera Românească, ce a deschis drumul Românilor spre cultura limbii și pe urmă a lăsat ca o datorie filor și nepoților săi cercetarea și îndreptarea limbii. Scumpă trebuie să fie pomenirea lui la toți Români.

3-a. A D. Ioan Molnar, doctorul de ochi, tipărită românesce cu nemșesce la Viena, la anul 1786. Acéstă gramatică până acum s'a dat de trei ori la tipar.

4-a. A Sfinției sale părintelui Protopopol și Directorul școlilor românesce neunite din Transilvania Radu Tempian, tipărită la Sibii, la anul 1797.

5-a. A D. Revisorului C. C. tipografii din Buda, Georgie Șincaș, tipărită cu litere latinesce în Buda, la anul 1805.

6-a. A D. Anton de Marki, directorul școlilor naționale din Bucovina, tipărită românesce cu nemșesce, în Cernovic, la anul 1810.

7-a. A D. Mihail Voiagi, profesorul de limba grecescă nouă în

păși limba încă câte-va trepte către desăvîrșire. Dumnélui Marele Logofet Iancu Văcărescu are încă o Gramatică românească cu litere latinescî gata, în care dice, că „prin litere se nasce literatura, iar dela slove să n'aștepte cine-va de cât numai slovnire“. Acest credincios cercetător și cultivator al limbii și Anacreon românesc are asemenea și destule și mult prețuite poezii, prin care limba românească a câștigat aripă și sboră dinpreună cu fantasia. Pagubă numai că nu le dă la tipar, ca să arate tuturor, cât pôte și limba românească și să bucure pre toți Româniî prin cântările sale cele dulci, vesele, tinere și viteze ca el însuși. De nu le va da afară, sînt silit a-î spune, că o să-î le fur și o să-î le dau eu la lumină.

Dar ca să se desăvîrșască limba și mai bine și ca să se hotărască odată, cum să rămăie termenii cei noi, acésta nu se va putea, până când nu se va întocmi o Academie de câți-va bărbați, a căror trebă să fie numai literatura românească, cari cu vreme vor pune în regulă și vor desăvîrși limba prin facerea unui dicționar. Dicționare ne trebuesc și mai virtos de o cam dată pentru înlesnirea traducțiilor, precum: latinesce cu românesce, franțusesce cu românesce, italiënesce, grecesce, nemșesce cu românesce. Lucreze, care cum pôte, și înles-

Viena. Acéstă gramatică este pentru limba Macedono-Românească, tipărită cu litere latinescî în Viena, la anul 1813.

8-a. A D. Constandin Diaconovicî Loga, profesorul școlelor preparande românescî din Arad, tipărită în Buda la anul 1818.

9-a. A D. Andreas Klimens, tipărită la Buda, românesce cu nemșesce, la anul 1823.

10-a. A D. Ioan Alecsi Teologul absolut, tipărită la Viena cu litere latinescî, la anul 1826.

Fericitul D. Protopopol Petru Maïor nimic n'a uïtat, din câte se aduc la luminarea și cinstea Românilor și a scris și pentru ortografia românească cu litere latinescî, unde are și un dialog pentru începutul limbii românescî. Veđi Dicționarul, ce s'a dat în Buda la anul 1825.

Vrednice de totă lauda sînt sfaturile, pentru cum să se întrebuinteze limba românească ale D. . . . Iorgovicî, tipărite la Buda în vécul trecut.

Pôte să fie și alți bărbați, cari au lucrat asupra Gramaticéi românescî și nu ne sînt cunoscuți din pricina lipsii unei gazete românescî, ce va fi pôte vremea a se întroduce între noi.

nescă-să traducțiile: traducțiile cele bune înfrumșează și nobilesc limba; prin ele intră în limbă toate frasurele și mijlocele de vorbire cele mai frumoase a deosebiților autori vestiți și îmbrătoșindu-le le face ale sale; apoi în sfârșit se poate face și un Dicționar românesc cu românesc.

În cât pentru Dicționare, trebuie a aduce înaintea nepregătoreea ostenelă acelor ce au început și au lucrat asupra acestei materii. Mulți și mai de mult s'au ostenit spre facerea unui dicționar românesc, dar cel dintâi, ce s'au vădut la lumină, este cel ce s'a dat în Cluș în două tomuri la anul 1821 cu cheltuiala Escelenții sale Părintelui Episcopul Ioan Bob dela Blaj, și al doilea cel ce s'a dat la Buda într'un tom la anul 1825.

Dea Domnul, ca să sporască rivna culturei între Români și să înceteze toate înprotivirile. Cobore-se pacea și fericirea cerului preste mult suferitorea noastră patrie! Fie lacrimile și necazurile ei cele îndelungate și pline de desnădăjduire auđite la cer și vadă de acolo mângăiere. Împărătescă sfinta unire în brațele ei cele ostenite și dreptatea însoțescă toate pasurile și săvirșirile Românilor, ca să fie ei toți frați și toți să se bucure de drepturile pământului lor celui blagoslovit! fie! fie!

A N E X A II

Observații la limba românească de Paul Iorgovici făcute.
Buda, 1799 (pp. 93)

Lucrarea învățatului profesor bănățen e împărțită în 3 secțiuni: prima coprinde „Observații“, a doua „Exempluri“, iar a treia reflecții despre starea Românilor. Ca exemple se dă pe paginile 39—71 lista vorbelor de origine latină, probabil un fragment din Glosariul autorului, menit a înlocui vorbele străine (cf. p. 29).

În prefață „la cetitorii“ autorul constată, că pe când vorbele și numele proprii arată o origine romană, împrejurări istorice (apoi „lipsă de știință, de Dicționar și Gramatică“) au adus „că așa departe au căzut de flórea științelor și a limbei, că acum cuvintele de știință, cari s'au întrebuintat în rădăcina limbei, care noi o vorbim, se par nouă în starea acésta a fi străine.“

Cu alte cuvinte, termenii de știință se trag din cuvinte indigene și, spre a înavuți limba potrivit cu nouele trebuințe, mijlocul cel mai simplu și mai legitim este a considera latina ca un tip de derivațiune (p. XIII): „Deci dacă te atinge câtva lauda numelui românesc, stă cu dedinsul de cultura limbei românesce, scutură a tot cuvintului rădăcină și de acolo trage atâtea cuvinte, pre cât se póte întinde poterea vorbei de rădăcină.“

Urméză apoi o serie de exemple, dintre cari reproducem primul și ultimul (lista după ordinea alfabetului cirilic), lăsând la o parte traducerea germană:

„AÎNTE de la *ante*, de unde dicem în-ainte; de aci vine: aintare, *proficere*, ce dicem avanțirui de la Franțuzi..., face paș

înainte; aintate, *profectus*, mergere înainte; aintementul, *promotio*, ce dicem avanțemint, paș la o stare mai mare.

„TANGERE, de unde vine atingere, simți cu mâna: tactie, *tactio*, pipeirea cu mâna; tactu, *tactus*, una din cele cinci simțiri, pipeirea; atingere, *atingere*, a pipeirea; *contingere*, se întâmplă; contingente, *contingens* (term. filos.), cuvânt așa numit în filosofie, care se întrebuintează de lucrurile, ce pot fi și pot ca să nu fie; contact, *contactus*, atins, stricat; contagie, *contagio*, stricarea prin atingere, ca la cîmă; contagios, *contagiosus*, stricător prin atingere“.

Scopul lui Iorgovici este a alcătui o limbă literară, un organ potrivit pentru interpretarea științelor (p. 75): „A mea pornire este a aduce limba noastră la aceea stare a cuvintelor, în care să se începă odată a scrie pentru ómenii cei învățați, ca printr'înșii să se nască dorul științelor celor înalte.

Originea romană a limbei e învederată (p. 30): „Măcar că limba noastră e siracă la cuvinte, mestecată cu cuvinte străine; dar ea tot are așa cuvinte, așa regule, așa proprietăți, prin care ea se dă de sine a cunoște că vine din *cea veche românească*, și e ca o apă curată, de o vom lua-o din izvorul său, de unde cură ea după natura sa“.

Dar pe de o parte s'a uítat într'insa termenii de știință, iar pe de alta nu-i mirare, că prin influența schimbărilor istorice atâtea cuvinte s'aú modificat și transformat. Deci limba are nevoie de îndreptare și de îmbogățire, și acest îndoit scop îl urmăresce Iorgovici prin expunerea unor anumite procederi. În loc de a recurge pentru ideile noue la limbile străine, n'avem de cât a exploata — după părerea sa — fondul latin ce posedem și a înlocui ast-fel cu formațiuni proprii străinismele, cari nici o rădăcină n'aú în limbă (p. 14): „Și așa nu ne vom abate de la rădăcina nației și a limbei, care neîndoit vine de la cea latină“.

În scurtele notițe istorice, ce preced Observațiile, ne izbesc următórea alusiune la teoria lui Sulzer despre originea mixtă slavo-latină a limbei și a națiunii române. Intîmpinarea nu-i lipsită de interes (p. 13): „Măcar că Românií aú fost ameste-

cați cu Slovenii, ci și acum sînt cu Sîrbi, de la cari multe cuvinte aũ luat; dar tot așã mestecuș nu se vede nici a fi pricina din destul a ñice, cã Romãni, cei de acum sînt jumătate de Sîrbi. Acẽsta repugnã experienței, prin care cunoscem, cã nici o limbã, nici o nație nu e nemestecatã.“

Vorbele primitive sau cum le numesce autorul „de rãdãcinã“ fiind pãstrate, rãmãne ca derivațiunea sã se facã conform spiritului limbei „dupã regulele din inșa limba cea de acum trase.“

Aceste regule s'aflã resumate în urmãtorele 7 observațiuni, cari constituiesc fondul opusculului lui Iorgoviçi :

1. Limba latinã fiind susceptibilã a fi combinatã cu nũmerose particule, iar cea romãnã numai cu unele dintr'ınsele (cf. a-ducere, des-chidere etc.), avem ast-fel intãia regulã: a se transporta asupra vorbelor romãne puterea de combinațiune a cuvintelor latine;

2. Sã se înmulțescã desinențele latine pentru derivațiunea nominalã sau verbalã;

3. Schimbãrile fonetice, ce aũ încercat cuvintele de baștinã (*chiãmare*), nu se resfrîng asupra neologismelor (*proclamație*);

4. Observațiune relativã la modificãrile fonetice ale cuvintelor, a cãror rațiune inșã scapã cu totul autorului. El condamnã, de pildã, rotacisarea lui *l*, în *sãrire* (salire), pe motivul cã *sãltare* (saltare) n'a încercat o transformare analógã;

5. Vorbe simple latine aũ fost înlocuite cu echivalente compuse în romãnesce (in-alt=altus), o necesitate provenitã spre a evita confusiunea cu omonime inițiale (alt=alter);

6. Observare privitoare la vorbele cu diferite sensuri și la slovenisme.

7. Observarea finalã discutã problema, cã „cuvintele trebuie sã se cuvine (conformeze) naturei lucrului sau faptei, la care se întrebuintezã“ — și citezã unele exemple despre nepotrivirea sensului originar al unor vorbe cu ideile, ce represintã — dar reflexiunile sale sînt neintemelate (p. 28): „Vorba *zidire* semnẽzã în limba sîrbescã a face din pietro sau altã materie pãrete, deci cãnd ñicem „D-geũ aũ zidit pre om“,

vorba *zidit* are ôre ea după rădăcina ei puterea, ce se cuvine naturii, faptei lui D-zeu, cel ce din nimică tôte le face? *Sufletul* vine de la vorba *suflare*, adecă suflă sub lemne să se aprindă, sau mînă aer prin buze sub ceva. Așa dară mie nici de cum nu se vede, că numele acesta coprinde în sine natura unei ființe, care înviază trupul omului...“

Tot așa de puțin seriose sînt și cele câte-va etimologii date de Iorgovici: *lucrare* din lucubrare, *suflare* din affluere (p. 20), *abie* din habile (p. 36), *socotire* din secutum (p. 64) etc.

Principiile enumerate erau în cea mai mare parte juste și fecunde. Ele au deschis o cale nouă pentru îmbogățirea limbii pe terenul literar și științific. Eliad s'a folosit mai târziu de indicațiunile filologului bănățen în opera-i de regenerare a limbii naționale.

ANEXA III

Prefața Vocabularului de Eliad

Să începem de la moș Adam. Pentru că și modul acesta de a ne arăta ideile prin buca asta, ce o numim gură, înflând cimpóile plămânilor, scoțând aerul pe țéva gâtului și tocând când cu buzele, când cu limba, și amestecându-se și nasul câte o dată, și modul acesta, ȓic, tot de la moș Adam se trage.

Tot lucru, când începe de la început, e mai bine ; pentru cine ȓice, că nu e mai bine, începă de la códá.

Așa începând de la început, putem ȓice, că vorbele unei limbi ori-care va fi, unele sînt după imitația sunetelor, ce auȓim în natură, ca vorbele pruncilor : papă, buf... ca miaü, bea, cucu, pupu... ca plicî, tronc, poc... ca tună, bubue, vijie, mormăe, urlă... și altele ca acestea, care în tóte limbele se asemănă ca șiinterjecțiile o! a! ah! oï! u! e! i! pentru că natura e una peste tot locul.

Alte vorbe iar sînt după convenție sau învoire, după nisce întimplări óre-care ; s'aü învoit adică unii ómenî mai de demult, ca tichiei să-î ȓică tichie, dracului drac, capului fără colerezî să-î ȓică cap sec, așa e învoirea și așa le rămâne numele. Iar dacă or ȓice tichiei fes, dracului cornea or aghiută, capului sec tiv-gă.... atunci numai de cât altă învoire, alte mode, limba o veȓi sau înaintând sau scăȓdend din ceea ce era. Iar dacă or ȓice unii : mult, alȓii poli, alȓii bocu, alȓii cine mai scie cum ; atunci veȓi, că e tot acea idee și unora le place să-î dea un nume și altora altul ; atunci iată și nascerea limbilor și neasemănarea lor, iată turnul lui Babel, iată despărțirea limbilor, de unde începe. Incepe adică de la vorbele prin învoire, iar

nu de la cele după imitația naturei, căci pisica tot cam miau face în toate limbele.

Alte vorbe iară sînt prin deducție, sau cum am dice prin tragere de urechi sau de nas, nu ne pasă; cum adică avînd Românul vorba *punere*, i-a mai cerut inima să mai dică și el și ap-punere, pre-punere, sup-punere; mai eșiră apoi și alții, cari avînd și ei inimă, le-a cerut și lor inima să mai dică și propunere, de-punere, impunere, op-punere... Ceî dintăi, dicînd punere, n'aũ vrut să stea în loc, rămăind cu gura căscată și le-a plesnit prin cap să mai dică și pus, puitor, puitură.... Ceî d'al doilea vîdînd exemplul, nu se lăsară nici de cum mai jos și unde se repeziră o dată, începură a le toca a limbă și daũ înainte: suppoziție, prepoziție, propoziție, impoziție, compoziție, deoziție, deposit, opoziție.... și sciți, cum făcură toate vorbele acestea și ceî dintăi și ceî d'al doilea? Observați bine și vedeți, că pe toate le traseră de urechi vrînd-nevrînd tot din vorba *punere*. Și dicînd *vrînd-nevrînd*, are un înțeles foarte mare și foarte profund întocmai ca și versurile marchisului din Prețioase. Ast-fel e și cu vorba *venire*. Nu s'astîmpărără omenii și începură a dice și cuvenire și cuvios, pe urmă alții și convenire și convenție, și subvenire și subvenție, și prevenire și prevenție, și suvenire și suvenință, și avenire și avenitură sau aventură, și aveniment și eveniment, și revenire și provenire, ba și suvenire. Și așa mai nainte și cu alte vorbe. De aũ făcut bine sau rău, nu sciũ; tot ce sciũ să vă spuĩ este, că lucrul s'a făcut, cum îl vedeți și d-vóstră, și mai virtos cãți mai sciți și alte limbi, vedeți, că parcă e un făcut, căci toți omenii din ori-ce colț al lumii se ținură unul după altul, care de care. Eũ de aș fi fost față la începutul lumii și ar fi venit omenii să mă întrebe: ce și cum să facă? să-și mai bată adică capul cu limba și cu acest neconținut scârța-scârța, ce se numesce scriere? Eũ le-aș fi dis: „N'ați audit voi, că Dumneđeũ v'a dis: creșteți și vî înmulțiți, și umpleți pãmîntul și vî bucurați de dînsul? Aveți de toate și ce vî rămăne a vî mai bucura, dacã cinci și șese ani din viața nu cunósceți mai nimic, alții, cine mai scie cãți, vî tot dă pe foĩ și vî pune cu chica în gaură

să învățați învoirile altora, și rămășița vieții a învăța pe alții, a vă certa, a vă încălăra și a vă despuia unii pe alții, și scrierea a mai multă să vă fie, cum să vă încurcați și să vă descurcați mai rău încurcându-vă, să strigați pentru adevăr, când sinteți minciuna împelițată, pentru dreptate, când scopul vă e cum să amăgiți pe alții, să vă spargeți sbierând, până vine a sântă de moarte și vă astupă gurile." Inșă fiind-că n'am fost la începutul lumii și fiind-că nu m'a întrebat nimeni, și fiind-că și de aș fi fost și de m'ar fi întrebat și de aș fi răspuns, nu m'ar fi ascultat nimeni, pentru că și cei-lalți ómeni se mai pricep și ei câte ceva și le-a dat și lor Dumnezeu mințe: lucrul s'a făcut, că așa a trebuit să se facă, și nu-l mai putem desface. Trebuie dar să ne purtăm și noi, cum s'a purtat lumea.

Eú însă mi-am uitat, că m'apucasem să vă număr pe degete, de câte moduri sînt vorbele unei limbi și am luat câmpii rătăcindu-mă. Așa diceam, și mi se pare, că vorbele unei limbi, unele sînt după imitația naturei, altele după convenție, altele prin deducție și altele, care-mi mai rămănea să vi le spuiú, prin împrumutare.

Să vedem acum, cum sînt cele prin împrumutare. S'aú făcut câte-va limbi ici și coela și popórele neastîmpărate începură a-și da bună dioa unul altuia când cu căciula, când cu sabia în mână, când cu țopí, fálórá, tivilichii și oglinjóre, când cu pehlivănií, când cu óse de măgar, când cu descáncece, când cu protecții (pentru că s'aú aflat ómeni și cu inimă ca aceea) și începură a avea între sine ale păcate de daravere, încuscrindu-se supuind, supuindu-se când d'asupra când dedesubt, și acésta se numi comerciú și relații între popóre, din acest amestec saú bună-díua începură ómenii a-și împrumuta și vorbele, și de aci începură a eși și alte limbi curcite mai mult și mai puțin după cum le-a fost și amestecul mai mult și mai puțin.

Să vorbim de câte-va limbi, ce jucară un rol mai însemnător în lume. Ómeni adunați și amestecați din Africa și din diverse părți ale Asiei formară în Grecia limba elenă: acésta limbă dusă transito în Italia și mai de ici, mai de colo formă

pe latina; latina iar întinđându-se pe unde și-a întărcat dracu copiii, mai cu amestecături, mai cu binele, mai cu răul, când ciomăgind, când ciomăgită și ea, formă la un loc pe italicea, la altul pe francesă, la altul pe spanică, și la altul pe română, la început într'un mod, apoi într'altul, apoi într'altul... până în ăilele noastre, ast-fel cum o veđi cu ochii verđi*).

Eă v'am spus, de câte moduri sînt vorbele unei limbă, adică de patru; cele trei dintăi sînt, cum am ăice, ale tale dintru ale tale; căci și cucu este altu și punere și prepunere și prepus, și împus și compus; și venire, și în, și prin urmare și invenție, că va să ăică ceva, ce vine coala în, adică în cap, sau cui nu-i place să aibă cap, albă și glavă, destul că invenția va să ăică ceva, ce vine înăuntru în ceva, și fie minte, fie cap, fie căpătină, fie glavă, nu ne pasă. Modul însă de al patrulea, ce l-am numit prin împrumutare, e curat străin, nu e al tău dintru al tău.

Lucru străin acum este, după cum ăice turcul, tîurliu-tîurliu, adică fel de fel.

Oră e ca mantaua jumătate neără, jumătate roșie, ca butucul, ca cătușele, ca fărăle arestatului, ce vrënd-nevrënd ți le pune altul în spinare, de măini, de găt și de picior, fără să fie ale tale;

Oră e ca averea, ce și-o face cine-va alla Tunsu și apoi strigă în gura mare, că e averea lui agonisită cu sudor;

Oră e un dar, ce-ți face altul și nu ți-l mai cere înapoi;

Oră e o împrumutare, care, dacă ești om de omenie, se cuvine să o întoreci înapoi.

Prin urmare dar lucru străin e oră împus cu forța, oră răpit, oră furat, oră dăruit, oră împrumutat.

Acum, ce fel dați dumné-văstră cu mintea, că sînt vorbele din limba noastră? după imitația naturei, după convenție, după deducție, după de ici de colo? sau de tóte la un loc? Firesce

*) E de prisos a observa, că părerile autorului despre originea limbăi, despre evoluțiunea și propagarea ei sînt în mare parte fantasiste.

(Nota editorului)

că de toate la un loc! Când veniră Româniî întâiaşi dată p'aici, or fi sciut ei, ce sînt cazaniile, pisaniile, pesnele şi glavele? Or fi sciut, numai departe, părinţii noştri, ce sînt perigavorele, podorojnele, opisele, otnăşeniile? Or fi sciut Româniî cei dintâi, ce parascoveniî mai sînt plixisurile, inglindiselele? Or fi sciut ei, că or să vie odată Turcii în Europă şi de la dînşii or să le aducă chilipirgii din Fanar chilipirurile, hatîrurile, havaeturile, cacirmalele, locmalele, caraghioslicurile şi mofluzlicurile? Scia matrônele de pe atunci, ce va să dică dantelele, fermôrele, còfiurele, şamoa, anuiarisire, randevu? Scia soldaţii legiônelor lui Traian sau şi ai falangelor lui Decebal, ce este iusbăşia, cârsărdăria, tistia, praporgicia, smotru, dejărstva? Scia judecătôrii lor, ce este divanul şi presusdvia şi pecetea? De vor fi sciut ei de toate astea, când p'atunci nu era pe lume nici Ungurî, nici Turcî, nici Fanar, nici Muscalî, de vor sciut ei d'alde astea, trebuie să fi fost cu dracul Românaşii ăia dintâi; iar daca nu vor fi fost cu dracul ci cu Dumneđeuş, că mulţi au venit creştinaţi chiar de Petru şi Pavel la Roma, atunci fără îndoială că nu vor fi sciut şi tot vor fi vorbit între sine şi fără vorbe de acestea, afară numai dacă nu vor fi fost muţi.

Nisce vorbe ca acestea vèdurâm, că sînt străine şi unele le-am lăsat şi altele le mai ţinem; însă cum le-am luat noi? le-am furat? le-am răpit? ni le-a dăruit cine-va? ni le-a impus cu forţa materială ori morală? sau ni le-am împrumutat? De le-am furat or le-am răpit, bine ne şade să fim ast-fel de ómenî? de le-am luat împrumut, cată să le dăm înapoi, dacă vrem să fim ómenî de omenie. De ni le-a impus cine-va cu forţa, n'a auđit nimenî de nici un arestat să-i fie scumpe fiarele şi butucii. Iar daca ni le-a dăruit şi ne-au închelbărat limba cu dînsesele, închipuiţi-vè o fată săracă şi despuiată, înţortolată cu leimosină străină, pe spate cu o ie, dinainte cu şorţ şi fotă, în piciorè cu cizme roşii sau galbene ţuţuite, or cu catări scâlciatî, cu pèrul vilvoii şi în desordin, în cap cu capelă şi în frunte înfierată cu o pecetie óre-care (aici nu dic sigiliu). Adevèrat că nu-i se vede golăciunea, pòrtă vestminte de pomană; însă este de dorit o asemenea stare?

Însă limba noastră tot nu e în starea unei asemenea fete: materia ei este română, adică a sa, forma îi e română, adică a sa, averea ei maternă este mare și îndestulă, însă ea e lipsită, căci nu știu, cine a făcut-o să credea, că ce a rămas dela mamă-sa, nu este al ei și se împoțoțonează cu cinste străină, fără să aspire la onoarea maternă. Și cei cari îi apără drepturile și vor să o reîntrege în averile sale, sînt considerați ca nisce visători și înnoitori. Starea limbei noastre nu e ca acelei fete orfane; limba noastră își are averile materne și o face necunoscută numai vestmintele străine, nisce petice, ce o fac ridicolă. Însă ia să vedem, câte sînt petecele astea?

De va lua cine-va după urmă toate vorbele străine câte una și i-o veni, d'a minune, să le numere, făcându-le grămadă la un un loc, slavonesci, turcesci, unguresci, grecesci din Fanar, nemțesci și însuși și țigănesci, nu le va afla mai mult de 300 de rădăcină. — Cum se poate asta? Numai trei sute de vorbe străine avem noi în limba noastră? va întreba cine-va. — Eu cred, că și mai puține sînt cele de rădăcină; însă fiind că nu ajunseră Românului, el făcu un fel de speculație, ca acela ce spunea odată, că s'a suit, nu știu unde, și vrînd, el acolo, să se dea jos, ca să nu cadă, s'a descins de cingătoare, a legat-o de un căpătâiu sus și de celălalt a lăsat-o jos, ca să se lase și el apoi, țîindu-se de dînsa, știți dumné-vóstră cum, ghlemuit, cu picîore încheștate și țîindu-se tare cu mâinile. Veni, veni bietul om, când palid, când roșu, la vale până în capetul cingătoarei și picîorele îi bănănăia cu vestminte cu tot în drépta și în stînga; cătă în jos și mai era mult până jos, numai uitându-se îl lua fiori. Ce să facă omul? pe loc iară sus cum putu; trase cingătórea, stete puțin a cugeta și vădu, că numai cu innăditura o póte scóte la vale. Așa tálă cingătórea, nu pociu să vă spuii curat, în câte bucăți și începu a o innoda, ca să-i ajungă... Eram copil, când am auzit istoria acésta și începusem a dormita ca copiii și ca mulți din dumné-vóstră, auzindu-mă pe mine. În cele după urmă am adormit cum se cade și nu știu, ce va fi făcut bietul om, s'o fi dat jos cu năditura? a căduț? a rămas tot acolo? nu pociu spune curat.

Aşa făcură și Româniî în înțeles întors: cu vre-o două-trei sute de vorbe străine nu le era destul să se suie adică și ei la Parnas. Luară vorba slavă, întocmai ca și Grecii vorba armata, lăsară vorba glorie, cum lăsaseră și Grecii vorba opla; și dela slavă începură a innădi și la glorios dîseră slăvit, la gloriificat iar slăvit; luară vorba cinste și uitară vorba onóre, și la onorat dîseră cinstit, la onest tot cinstit, la stimat cinstit, la stimabil tot cinstit, la onorabil, respectabil, venerabil tot cinstit; uitară vorba liber, ca Grecii vorba Elen, și începură a dîce slobod, ca Grecii Romaios—atât le ședea bine Grecilor, când se numia Romaiî, cât și noué când ne numim slobodî; — începură dar Româniî de la slobod a mi-ți innădi și a face: slobodenie, slobodire, slobodit, sloboditură... petece unul și unul numai bune să te arăți cu ele la nuntă și însuși și la palat, pentru că ești bine priimit cu petece ca d'aldea astea; — uitară în cele după urmă Româniî, lepădându-și literele, uitară și de a scrie și-î puseră popii slavoni sau slavonisați a-și pune degetul în loc de pecetie, ca să se crêdă și le dîseră: „iscalia“ adică mânjasce; începură a mânji hârtia și a se mânji pe degit, adică a se iscăli; și de la iscălire începură a innădi și a face: iscălit, iscălitor, iscălitură, sus-iscălit, subt-iscălit, adică cum am dîce peste tot mânjit, și pe față și pe dos, și pe cap și pe picîore; — uitară vorba bellum, cu tóte că până mai încoà tot mai conservă vorba belicósă pentru stofele, ce era așa de tari și traînice cât se putea lupta cu timpul și a ține mai mult; uitară, dîc, vorba bellum și în locul ei luară vorba rîzboiû, adică tâlhărie—căci rîzboiû curat tâlhărie va să dîcă — și începură a innădi: rîzboitor, rîzboit, rîzboinic, adică neavênd cu ce a se mai bate, căci pierduseră armele, începură a se despuia între sine... Cu cât vom înainta mai departe, cu atâta scandalul cresce și stâm aci, cugetând că e destul o măciucă la un car de ôle.

Puteti acum pricepe, cum se înavuți limba română cu innăditure. Inșă acel fel de speculații urmară până la anul 1817. Vêdură bieții Români, că cu innăditurile, în loc să ajungă la Parnas, ei se puseseră la cucufata. Incepură unii a desnoda,

a lepăda, a croi din nou; începură a pune pétră peste pétră și pietrele din unghiū tot mai tăricele, și de vor merge tot așa póte că vor ajunge, daca nu pe vre un munte, încaī pe vre-o colină, căci cum mergea, innădind din teiū curmeiū și agățându-se, ca să se sue, de spinii și de pălămidă și de burieni putrede, cu cât opintéla le era mai mare, cu atâta da înapoi ca bobocii de rață și de găscă, când ciupesc și întind iarba. Eū daū cu mintea, că de ar face cine-va un tablou, care să reprezinte o asemenea suire cu nade, n'ar semăna nici de cum o caricatură, ci din contră o expediție fórte eroică către ál Parnas, mai virtos de va pune în capul ei și pe vre un Voinea.

Tablourile ca tablourile și Voiniī ca Voiniī, să le lăsăm și să-ī lăsăm la Dumneđeū în colo; să venim la vorba nóstră. Diserăm, că Românul tot innădi, ca să se sue, cum făcea bie-tul om āla, ca să se dea jos. Inșă Românului de la descălicătore ī-a đis nu sciū cine și rumânaș în diminutiv, care, pentru cine scie bine românesce, va să đică copilul dracului. Copil, copil; inșă cu ce nu-ī venea lui bine, o da pe bete. Pe când era prin bisericile lui popi slavoni sau slavoniți, auđi de la dinșiī vorba „popă“, o dete din gură în gură și o luă la trei parale, în cât fie-care ministru al lui Dumueđeū mai bine va să fie preot pe românie de cât popă pe slavonie.—De la Slavoni auđiră Românii vorbele gospod, blagorodnic și le trecură din gură în gură ca pe căini în tărbăcélă, până când începură a đice: ce tot gosporodesci și blogorodesci, popo?—De la ei auđiră și vorba bobotéză și, cu tótă ortodoxia și pietatea lor exemplară, nu se putură ținea de a nu đice unora, ca coconul Drăgan când pat câte ceva, că a pățit o bobotéză de-ī s'a dus numele. — Tot de la popi și cărturari auđiră și vorba jupân; și jupâne în sus, jupâne în jos, până numai vru nimeni să mai fie jupân, nu sciū Evreii de vor mai voi în điuva de astăđi.—Tot de la unii ca aceștia auđiră și vorba craiū, și nu vrură nici de cum să numescă nici pe David nici pe Solomon crai, lăsând această vorbă pentru cei de Curtea vechie.

Era adevèrat Românii în pruncia lor, și ca copiii nepricepënd ce fac, tot pricepea ca copiii, când se jócă d'a baba Gaia și caută

acul Dómnei. Lor le lipsea de multe și tot căuta. Sciți jocul babei Gafei, cum se întrébă și cum se răspunde: „o fi ăsta?“ — Ptiü... nu sciü ce (insă dumné-vóstră sciți bine ce). Ei bine, așa făcură și Româniî, cercară de tóte și pe tóte cele străine le deteră pe bete. Veniră străiniî și începură a le dice: „o fi jupân Voinea?“ — Ptiü... nu sciü ce. — O fi țelebi Kiulafoglu? — Ptiü... nu sciü ce. — O fi chir Nicola? — Ptiü... nu sciü ce. — O fi coconu Drăgan? — Ptiü... nu sciü ce. — O fi Gospodin of? — Ptiü... nu sciü ce. — O fi musiu Lombardon? — Ptiü... nu sciü ce. — O fi domnul Anul saü Escul? — ăsta e“. Pune mâna pe el și nu-l mai lasă, pentru că-î vine lui bine cu domnul lui. Tóte cele-lalte trecură și se învechiră și cădură în deridere, numai „domnul“ dela descălicátóre nu se învechi și stă în adevărata lui putere și va sta cât va sta și numele de Român.

Copiî, uitațivè bine și vedeți, că vorbele străine n'au putut să facă sat în limba română. Eü am strins aci, dacă nu pe tóte, insă pe cele mai multe și mai pe tóte, ce sînt mai ades în us. Peste tot abia se suie la 1200 cu rădăcini cu nade. Dintr'insele unele sînt uitate și neînțelese ca: pésnă, dirbovnic...; alte căđute și luate în ris ca: glavă, jupân, craiü, popă, cinste; bezî... altele, ce unele sînt și altele însemnéză, ca: rázboiü, iscălire, becisnic, bazaconie, potcă... (veđi însemnarea lor în Vocabular); și cele mai multe aü pe cele adevărate românesci coréspunđétóre, ca zăbovire, întărđiere, blajin, blând, (ferice), bănuială, prepus, în zadar, în deșert, ghimpe, spin, vreme, timp, gazdă, óspe, dojană, mustrare, zapis, inscrist, belea, asuprire, odaie, cămară.

✱ Din cele rămase iară, pe unele le respinse Regulamentul dimpreună cu rezultatele lui: buiurdisma se făcu resoluție, isprăvnicia se făcu cărmuire, mai pe urmă, vrënd Dumneđeü, se va face și administrație; sfatul oblăduitor se făcu sfat administrativ și, dacă va vrea Dumneđeü, se va face și consiliü administrativ, ca să nu fie... în doi perî; braslele se făcură corporații și altele mulțime. Insă pe cât Regulamentul alungă pe unele, cu atâta ne mai aduse altele cu totul străine, ce

nu le cunoscem nici noi, nici părinții noștri, și pentru acesta avem să mulțămim traducătorilor capului al IX-lea.

✕ Mai sînt încă unele vorbe, care, deși mai se aud în gurile Românilor, însă le ia locul și mai cu energie și mai cu demnitate altele, care, deși era necunoscute acum vre-o 15 ani, însă sînt din aceeași origine cu întregul cel nobil al limbii noastre; toți știu astăzi, ce este public și pot scăpa de vestejita și uscata obște. Fie-cine înțelege, ce va să țină relație și dar'ave, ca să pînă trăi și fără alșveris. Ori-cine pronunță astăzi vorba libertate, simte a se deștepta în inima lui nise simțiminte regenerătoare, ce n'a putut nici odată să le producă vorba slobozenie. Câte vorbe numai sînt mulțime de familie latină, ce vin astăzi a-și lua locul lor lângă atâtea decii de mii, ce le-au păstrat antenații noștri, numai să le ia cine-va, cum se cuvine, iar nu întregi franțuzesci, întregi italiene sau întregi latine, sau de familia acesta date mai întâi prin tip grecesc ori unguresc și aduse numai bune în limba noastră. Spre exemplu: dacă e cunoscută vorba public și va voi cine-va să facă un verb, să nu țină nici publicarisesce, nici publicuesce, nici publicălesce, nici publiciază, nici publicéză, ci *publică* (așa mi se pare); dacă va voi să scape de gătela sau podoba capului, să nu țină cofilură, pocind și ortografia francesă și introducînd o macaronă în limba noastră; să țină însă pe românie concioră sau cel puțin coifură, făcînd să mai semene ore-cum cu coif, de unde și Francesul are vorba coif.

Din vorbele, ce mai pot rămînea din aceste 1200, mai sînt unele, ce n'au în gura poporului altele corespunzătoare române însă se pot face românesce foarte pe înțelesul publicului, cum spre exemplu: ambar se pînă bine împlini cu vorbele grânariu, ordariu, făinariu și e mult mai strînsă limba de cît cînd am lăsa-o desmățată și am țină ambar de grâu, de ord, de făină; bostana se pînă împlini cu vorba pepinet; plugu cu vorba aratru, dela arare; gâdea muntenesc și calăul moldovenesc, precum a lipsit între noi, ar putea lipsi și dintre Moldoveni și cînd se va mai vorbi de dinsul, i s'ar putea

dice, după cum îi dice și Psalmistul, omul singurilor, său și carnefice, că nu e nici un păcat, pentru-că aceea și face, ucigă-l tóca! îi dă dreptatea omenescă ómenii lui Dumneđeú și el face la carne dintr'înșii! — Grijei iară, de ce să nu-i se dică *cură*, de unde vine și curare și apoi participiul curat? Căci lucru curat nu e alta decât căutat, îngrijit; nimeni nu e curat, dacă nu va fi spălat, neteđit, cu unghiile tălate saú și tuțuite; e grijă saú cură multă, până să-și ție cine-va unghiile curate, câte spurcării de tot felul numai întră pe subț dínsele?

De vom urma ast-fel, din vorbele rămase pe alocurea, cum la Moldoveni bașca se póte dice ca la noi turn; hasapul se póte dice ca la noi măcelar; vina de la noi se póte dice ca airea culpă, rana se póte dice ca în alte locuri între Români plagă; de vom întreba pe Români din Macedonia și pe cei din Istria, câte am mai afla și dela dínșii, și am putea scăpa și de alte vre-o cinc-đeci, șai-đeci, pentru care e tótă cérta și nevoia. Pentru unele ca glorie, onóre, serv, secol, etern, orb, amic, mai este tótă nevoia. Și care e Românul acela să mai voiască în timpii, ce ne aflăm, slavă și cinste străină? De vor mai fi uni, sint toți arătați cu degetul de copii. Pe uni ca aceia trebue să-i cheme, fără îndoială, ori Voinea, ori Drăgan, ori ce scii ce fel păcatele li se începe saú li se termină numele.

Mă întreba odată unul, ce am eú cu numele Voinea ori Drăgan? Am ceva d'a împărți cu niscaiva ómeni, ce se numesc ast-fel? Și i-am răspuns, precum vă spuiú și dumné-vóstră acum: Eú n'am nimic nici cu numele, nici cu ómenii. Români și ómenii în general nu sciú, ce tot aú cu nisce nume: cât aud Vladu, Mușat și altele, încep a ríde și prin urmare nu mă pociú nici eú ține de a nu mă infla risul, cu iertăciune, când aud Voinea, Drăgan... Până la ómeni, nu sciú, đéú, ce are sórtea, destinul, ori și Dumeđeú cu nisce nume. Pe Gabriel de l-ar fi chemat Belzebut ori Satan, nu sciú de ar fi fost ingerul păcii. Pe Ioan, Petru și Pavel, de i-ar fi chemat Iuda, nu sciú ce fel de figură ar fi făcut între Apostoli. Pe Mihaiú Bravul, pe Ștefan cel Mare, de i-ar fi chemat

Muşat, ori Voinea, nu sciū, ce ar fi făcut cu numele lor cu tot. Pe Ahile, de l-ar fi chemat Tersite, nu sciū de, n'ar fi insuflat risul Troienilor în locul terorii. Pe Napoleon de l-ar fi chemat Bertram sau Cativaparte, nu sciū, ce fel de parte ar fi avut. Naşii câte odată parcă au câte o inspiraţie profetică, când pun numele finilor. Este şi cu numele, ca şi cu formele, figurile, fisionomiile; cum ei vedea cucuvaia cu ochii sgâiţi, pricepi îndată, că n'o să cânte frumos; auđi o pasere cântând frumos, nu-ţi vine nici de cum să cređi, că se chiamă ciocă ori ciuf. Veđi un şórece şi te înfiorezi de o spaimă scârbósă. Prin urmare auđi pe câte unul, că preferă pisania din inscripţie, slava din glorie, slobodenia din libertate, cinstea din onóre, este ca şi când ar preferi pe jupânul din domn, pe crâiasa din regină, pe ocară din insultă; pricepi îndată, că omul acela trebuie să aibă gustul muscelor, ce trece peste flori şi se pune... nu sciū unde; omul acela cată să aibă ori numele nu sciū cum, ori ochii nu sciū cum, ori căpăţina, cu un cuvint cată să fie însemnat.

Asta e, copii, căci către voi mă adresez, mai tot vocabularul vorbelor străine; vouă vi le fac cunoscute şi e al vostru de a le face să nu să mai auđă nici în scrierile vóstre, nici în gurile vóstre, nici în casele vóstre, când veţi fi odată bărbaţi şi taţi de familie. Bêtrânii noştri nu sciură atâta carte ca voi şi vă deteră pe bete o mulţime de jupâni şi de crâişori, şi voi n'o să puteţi da copiilor voştri astă limbă curată şi splendidă şi radiósă ca surorile ei din aceeaşi părinţi?

Đic însă unii: Tóte acestea sînt bune, însă poporului îi trebuie idei şi, ca să-i le pótă da cine-va, se cuvine a-i le arăta prin vorbele cunoscute de el. Şi eu đic, că poporului îi trebuie idei şi ca să-i le dai, trebuie mai întâi să-l înveţi carte, ca să le pótă citi; şi apoi trebuie să aibă şi dumnéta şi idei şi principii şi metod, ca să-i poţi a-i da idei. Cum s'au dat şi se dau idei poporului frances? prin jargónele provinciiale sau prin limba lui Fenelon? cum se dau idei Germanilor, prin gergul vienes sau săsesc, ori prin limba lui Goethe? Cum au luat şi iaú idei Grecii regeneraţi, prin vorbele turcesci şi italiene, prin

buîngis, bakcevanos, kadis, topcis, sau prin expulsia unor asemenea mii de vorbe și reintregirea în cele străbune și uitate? În care popor s'aũ introdus sau s'aũ putut introduce ideea printr'o limbă incultă și desmățată? Ca să dea cineva poporului ideea, cată să aibă el mai întâi și să le aibă într'un chip lămurit în capul său, să nu fie încurcate, că atunci, ori cum va scrie, nimeni nu-l pricepe. Mai întâi de tóte, dela un scriitor, în tótă lumea, se cere stil și tótă idea și tótă nuanța ideii să-și aibă numele său: să nu ȃică adică și onori și probității și onestității și stimei tot *cinste*; să nu ȃică și la virtuos îmbunătățit și la ameliorat îmbunătățit. Scriitorul se înțelege, că se cuvine să scie mai mult de cât poporul și poporul, când ia o carte în mână, ca să mai afle și el câte ceva, adică și ideea și numele ideilor aceloră. (Dela scriitor dar să se cêră stil și ȃicând stil nu va să ȃică vorbe innobile și eterogene cu întregul unei limbi; dela scriitorul român să se cêră stil român și de bărbat, să se cêră metod. Câteva vorbe, și de nu se pricep de vulg, însă vulgul, ce a învățat carte, întrebă și e indoit folosit. Ce se folosește vulgul, de va transporta cineva pe boierii în tóte țerile și în toți secolii și va ȃice boierii Spaniei, boierii Franței, boierii Engliterei, boierii Ungariei, boierii din Psalmist, boierii Atenei? Nu e mai folosit, când se va ȃice Cortesii, Pairii, Lorȃii, Magnații, Principii, Arhonții? Intrébă iar cineva, ce se folosește Românul, de va ȃice onóre și nu cinste? întreb și eu, ce se folosește iară, de va ȃice cinste și nu onóre? Ce se folosește Grecul, dacã ȃice opla și nu armata, astinomia și nu poliția? Se folosește atâta, cât se folosește ori-ce om, când are alsău și nu umblă împrumutându-se. Când este ca să ne curățim limba de străinism și de vorbe părăsite, când este vorba a se da Românului o limbă mai cultă de cât ceea ce a avut până acum; când este vorba a desbrăca limba de nisce țortóle, ce o făcea ridicolă chiar aceloră ce i-aũ dat acele țortóle, atunci ne apucă ca nisce năbădăi simțimintele simpatiei către popor; și în faptele și purtările noastre nu dăm probe de cât, cum am putea să-l (precupețim) și să-l degradăm mai mult. E rușine, domnilor,

să combatem cu atâta reutătate tot ce este adevărat roman și să ne facem apărătorii unor vorbe, pe care pe cât le-om ține, pe atâta ne sînt nisce suvenirii ale unei epoehe de plîns și de rușine, (pecetea) sclaviei pe frunțile noastre. Români, luați-vă înapoi literile și vorbele vóstre, căutați-le pretutindenii, pe unde se vorbește limba română, căutați-le în cărțile vóstre, în manuscrisele vóstre, în limbile surori, în latina, și restabiliți-vă în drepturile vóstre. Cu litere străine și cu limba cârpită ați fost atâția secolii și sciiți, cum va mers; cercați și cu ale vóstre și veți vedea, cum vè va merge. Vedeți, care a fost cugetul scriitorilor noștri celor mai mari. Ce drum v'a deschis Ianake Văcărescul, P. Iorgovici, P. Maior, Șincai, S. Clain; citiți precuvîntările repositului Arhiepiscop Veniamin al Moldaviei. Barbații aceștia au cugetat, au veghiat, au asodat pentru voi. Respectați părerile acelora ce au cugetat pentru binele vostru, nu faceți ca jidani și ucidea profetiilor. A! Românie, căci n'am lacrămile Ieremie, căci nu am sufletul lui cel prevădător, ca să plîng, cum plîngea el cetatea cea Sântă! Tu ți-ai adăpat cu oțet și cu fiere pe toți, câți ți-au voit binele și te-ai lăsat a fi amăgita de cei ce ți-au urzit peirea . . .

Însă uitasem, că eu îmi puseseam în minte să fiu numai (chîef) și inimă voioasă, făcînd această precuvîntare; vîd, că m'a furat apa și pe nesimțite am început-o a o da prin tragic. Ce ne sînt de folos lacrămile, cînd vorbim de stil? Cer ómenii să se respecteze limba, fără a sci nici ce e respectul, nici ce e limba. Ce respectare dumnului către limbă, cînd ȕice : comprometat și nu compromis, ce respect are către limbă, cînd i se pare, că sînt românesci expresiile : „tînêrul om, aga din Spania, noutăți politice, gazetă literală?“ A ȕice cine-va „sciri politice“ este p'o românie curată, „nuvele politice“ p'o românie mai gramatisată, orî mai după logică; „novitale politice“ p'o românie macaronisată; a ȕice însă „noutăți politice“ este o franțosie de innorant (nouveautés politiques!). Să nu cugetați, că eu fac aci vre-o alusie; să nu mi-o ia nimeni asupra; pécate d'al de astea am făcut toți; toți sîntem pécatoși. Vorba noutate eu insumi am ȕis-o întai la N. 1 al Curierului Ro-

mân al anului I și am țin-o în loc de nuvelă. Nu m'am ținut însă ca orbul de gard și nici n'am ris de cei ce au țin: scrii și nuvele, ținând că nu scriu românesce; din contra, am văduț, că țin mai bine și m'am îndreptat. Îndreptă-te dar, domnule, și dumnéta ori cine esci, fi Român, cum te cere partea cea sănătósă a nației: cum te va cere viitorimea. Cel puțin învață o gramatică óre-care; scrie cel puțin limba bisericeii, că e prea după o logică.

Nu scii nici o limbă, cum se cade, căci de ai sci franțusesce bine, dacă nu și românesce, ai țin: compromis ca trimis, iar nu comprometat (comprometé! ce rușine!) ca trinitat; nu scii o gramatică, care e lucru copiilor și o să te cred eú, că scii politica, legile, sciințele naturale. Ești în sciințele acestea vre-un Montesquieu, Beccaria, Newton, Galileú? A! șa! ei fi sciind mai mult, de se póte și fără gramatică și logică, ești un fel de *εγγράμματος φιλόσοφος*.

Cu tóte acestea, eú îi las pe toți în pace, când și-ar vedea lungul nasului și și-ar căta fie-care de meseria lui, și ar lăsa în pace pe cei cari scriu pentru copiii lor. Cât pentru mine, e bine venit și cel cu idei, și cel cu limbă, și cel cu stil, și cel cu tóte și mai bine venit, și cel cu slava, și cel cu gloria, și cel cu concúura, și cel cu coifura, și cel cu coafúura (numai să nu-í prea fie așa ciufulită ori vilvoiată); vie toți, aibă un scop și o frăție și tóte se dreg încetul cu încetul. Cel ce țin însă, că numai una e bună și alta nu, cel ce se crede, că e autor mare, de va țin crăiasă și nu regină, cel ce pretinde a rămânea în rătăcire și defaimă pe cel ce nu va să rămăie cu dumnélui, pe acela, și de aș avea eú vre-o putere să-l priimesc, nu-l priimesce Nația, nu-l priimesce Viitorimea de voitor de bine.

Am strins Vocabularul acesta; am însemnat la fie-care vorbă de ce origine e, cum se țin pe românesce, sau cum s'ar putea țin, și unde nu s'a aflat vorbe din limba vorbitóre, am alergat acolo, de unde ne este și numele și carnea, și sângele și pieptul,

și însuși laptele, ce l-am supt *). Românul în două capete ale existenței sale are d'o parte nascere și de alta murire: etă-i confiniî saū hotarele de tot romane. Dela un capet până la altul viază, trăiesce, simte, vede, aude, rîde, plînge, vorbește, umblă, șade, dórme, se mișcă, străbate, se luptă, sudă și la luptă pune braț, piept, își varsă sângele **) și cum s'ar putea din tóte acestea a eși o slavă și nu o glorie?! Ia lăsați, domnilor, că glumiți toți, câți vė prefaceți, că nu știți, ce va să dică gloria. Pentru sătén aci nu e vorba, el a uítat-o de mult și în ȕiua de astădî el nu se dispută nici pentru slavă nici pentru glorie; și de când ne-am slavonit noi și tot aude din gura nóstră slavă, el nici nu viséză la dînsa. Dacă vreți să-i dați idei, deșteptați-l, regenerați-l, nu-l lăsați fără carte, saū și cu carte nu-l lăsați bucher. De veți ȕice de onóre, dumné-vóstră o înțelegeți, dacă nu fapta incaî vorba. Săténul a uítat-o și, când îi spuî lui de cinste, el crede, că saū vreî să-i dai aū maî mult, că vreî să-i lei vre-o cindéca; lui cu cinstea i se duce mintea la cârciumă; nu înțelege, ce vreți să înțelegeți dumné-vóstră. Când va fi să înțelégă și el aceea, el se exprimă pe limba lui cea simplă: „om de omenie“ iar nu „om de cinste“, care este o traducție ad litteram din frasel frances homme d'honneur. „Om de cinste“ pentru dînsul e acela, care dá cu ocaua saū cu vadra, iar nu cu cindéca.

Maî ȕic iar uniî: bine, destul, destul vedem, că vorbele acestea sînt curat slavone, unguresci, turcesci etc., nu sînt românesci, însă ce atâta stăruire a le scóte afară? Nu cum-va limbile cele-lalte sînt numai de un element? nu veți că limba elenă are atâtea vorbe asiaticе și egiptene? nu veți limba englesă, jumătate germană și jumătate gală? De ce și limba nóstră să n'albă vorbe străine, care s'aū pămîntenit, și s'a deprins lumea cu dînsule? — Bună vorbă, bună întrebare; însă, domnule, așa ar fi, când ar fi și la noi așa; dar veți, la noi nu merge lucru tot așa.

*) Român, Romanus; carne, caro, carnis; sânge, sanguis, sanguine; p̃iept, pectus; lapte, lac, lacte.

**) Tóte vorbele astea sînt romane.

În Grecia au venit Fenicienii, popoare din Asia și din Africa, și toți împreună amestecându-și și limba și datinile și deprinderile și sângele, formară o nație, care nu se numi nici Fenicienii, nici Egiptenii, ci Danaii, Aheii, Elenii și în urmă Grecii. Atât avea drept cei din Asia cât și cei din Africa, și acolo fu un fel de asociație, la dinșii nici vorbele egiptene, nici cele feniciene nu era străine, era ale lor ca și cele ce mai făcură în urmă.

În Englitera se amestecară Galii și Saxonii și locuitorii Engliterei nu se numără nici Galii nici Saxonii, ci Englezii, adică formară o nație, ce nu era nici gală, nici saxonă și o limbă nouă, amestecată și ea ca și nația, iconă foarte asemănată nației. Amestecat e Englezul, amestecată îi e și limba; iar o asociație, amestic de capitale; la dinșii iară vorbele gale și germane nu sînt străine, sînt ale lor.

La noi nu merge lucru, cum am șis, tot așa. Romanii din Dacia n'au format altă nație, nici altă limbă, au rămas tot Romani. Curații, curățelei, în linie dréptă dela Romul? va întreba cine-va. Curații, pe cât pot rămânea națiile de curate, curații cu numele, că nu și l-au schimbat, curații cu datinile, că nu și le-au schimbat, curații cu guvernul și cu țera, că și le-au numit tot-d'a-una românesci; însă au venit între ei Slavonii, Ungurii, Grecii, pôte și Turcii. Nimenii nici n'a putut, nici nu l-a suferit cine-va să-și impuie nici numele, nici legile, nici datinile; din contra, a stat ca străin și d'a rămas aci el și copiii lui, de s'a încuscrit, a căutat să primescă legea română, limba română, datine române, a căutat să se numescă Român. La noi n'a fost așa talmeș balmeș, ce e al tîu al meu, și ce e al meu al tîu; la noi n'a fost asociație. A fost o nație, ce s'a ținut printre secolii și calamitățile, ce și-a conservat caracterul și tipul originar, ce a priimit pe străin ca óspe și l-a onorat cu numele de Român atunci, când a cerut a se conforma cu legile țerii. A fost o nație ca și Grecii, cari, orii cât era de amestecată cu vorbe turcesci și italiene, când s'au regenerat, au simțit, că sînt Grecii și că au al lor, și țera și limbă.

Noi ca și Grecii am căzut cu adevărat, însă nu așa de jos ca și dinșii, căci în tot-d'a-una am avut un colț de pământ, unde să putem înălța templele noastre, unde să deschidem brațele străinilor, unde să-i priimim și pre ei, pe acești Greci, să le deschidem școle, spre a-și cultiva și propaga limba și suvenirile, unde să ne rugăm la Dumnezeu în limba noastră, unde să ne plângem la Guvern în limba noastră, unde Guvernul să ne asculte și să ne răspundă în limba noastră și, când a venit o epohă de regenerație, n'am putut fi nevoiți a începe dela tôte. Bieții Greci fură nevoiți dela tôte a începe: deci de mil de vorbe străine a lepăda din limba lor; fură nevoiți însuși numele de Greci și de Eleni a și-l lua înapoi, căci se numia *Ῥωμαῖοι*. Noi ne-am numit și ne numim tot Români, frații mei. Numai noi din acea nație potentă și împărătească, numai noi dintre toți frații de aceeași familie ne mai numim Români; și vai! numele părinților noștri nu-l vom fi conservat, döră ca să-l desonorăm! Ești Român, domnule? românesce vorbești? Dacă dar vorbești românesce, slava și cinstea nu sînt vorbe românesci. Orî mințim, când dicem, că sîntem Români, orî mințim, când dicem, că e limba română ast-fel, cum o vorbim.

Să luăm dar limba latină, va dice altul, dacă sîntem Români. N'avem trebuință s'o luăm, pentru că o am ținut și o ținem; însă limbile, deși sînt tot acelea, își aũ și ele fazele lor. Platon era Elen și n'a scris limba lui Omer, Grecii de astăzi sînt Eleni și nu scriu limba lui Platon, și cu tôte acestea și limba lui Omer și a lui Platon și a Grecilor regenerați tot limbile elene sînt.

Limba noastră e romană ca și cea latină însă subt altă fasă: și acum e vorba numai de a o cultiva și a o cultiva va să dică a o curăți, a o înnobila, a-i da o educație după natura ei, și la educația acésta să fim cu luare aminte ca la orî ce educație. Nu din tôte familiile es copii bunî; nu din penele tuturilor scriitorilor ese limba, cum se cade să éasă. În casele, unde tata umblă într'o parte și mama într'alta, copii, dēu, aũ fel de fel de fisionomii și cum or eși, când s'or face mari,

Dumnezeu mai scie. Scriitorilor, ce dau și prin ungerie și prin slavonie și prin franțozie, și în dreapta și în stânga, ce aruncă pe hârtie, ce le-o veni fără cuget, fără unime, fără întregime, cum le sînt urmările așa le este și limba.

Ce păcat pentru nisce cauze atât de înțelese și atât de naționale să asude cine-va atâta, să vorbească atâta, să cheltuască atâta, ca să-și facă atâția voitori de rău!

Îar se mai scolară o întrebare: „Bine, vedyiu, că vorbele feniciane și egiptene nu sînt străine în limba elenă; vorbele gale și germane nu sînt străine în cea englesă, că la noi sînt străine cele unguresci, slavonesci ș. c. l., am vedut acesta; dar de ce să nu priimim și noi vorbe străine, cum priimesc și alte limbi formate, cum priimim limba elenă formată în scrierile lui Xenofonte, cum priimesce limba francesă astăzi?” — Să priimim, domnule, cine dice să nu priimim; să fie însă ceva vorbe de costume, de datine străine, de dregătorii străine, vorbe ce aduc aminte un loc, o țară, o epohă; nu însă și vorbe, care ne degradă. Am dis, că numele, ființa noastră, carnea, sângele ne sînt românesci; ș'apoi slava, cinstea, slobođenia, mila din noi, care sînt fructele omului, să ne fie străine? noi să n'avem nici de cum? — Óstea, armele, pedestrii, călăreții să fie românesci și dejurstva, rasvodul, să fie străine? N'or fi avënd astea nume în limba română cea mare, n'or fi avënd nume la frații noștri? Auđi de un pom, iți spun, că se numesce portocal, precum locuitorul României se numesce Român; temelia lui se numesce rădăcină, precum a Românului piclóre; materia lui cea mai tare se numesce lemn ca a Românului carne, óse . . . învălitura lui scórță, ca a Românului piele; partea umedă, ce circulă printr'insul, se numesce must sau suc, ca a Românului sânge; resăriturile, ce se împart din trunchiul lui, se numesc ramure, ca ale Românului brațe; investitura lui cea verde și umbritóre, ce se numesce frunze, ca a Românului păr, gene, sprincene; auđi, că frunza lui este grasă, tare și în forma părulină, că forma și mărimea sa fi-sionomia aceluși pom e egală cu a portocalului, că flórea lui e albă, mirositoare, atât cât iți rechémă paradisul și plăcerile

primei mirese, ce a eşit din mâinile creatore ale lui Dumnezeu; auđi iară, că toți pictorii, fisionomiștii ved în Român, în chipul și datinele lui, fisionomiile italiice și datine romane, și că limba lui îți rechemă limba lui Virgiliu și a lui Dante, și-ți promite o nuntă fericită cu Europa civilisată. Auđi pe urmă, că acel pom, ce se chêmă portocal, cu toate caracteristicile portocalului, că dă nisce fructe, ce se numesc mere pădurețe! orî și mai rău, că se numesc gugoși de tufă? Nu te-ai mira? n'ai ăice, că minte naturalistul, învățatul, filosoful, patriotul, voitorului dumitale de bine, care va să te îndope cu atâtea idei și adevăruri, începând dela o atât de grósă minciună? De ce nu te miri dară, când îți spune, că Românul, cu tot numele lui, cu tot laptele ce a supt, cu tot sângele, ce-i circulă prin vine, cu toate brațele și pieptul lui, cu totă inima lui, că fructele facultăților lui or să fie milă, prieteșug, cinste, slobođenie, slavă?! O mare rătăcire a noastră!

Asta-mi e vorba, domnilor, și nu mă pricepeți sau vă faceți a nu mă pricepe. Eú asta ăic: ca nici străinii, nici vorbele lor să nu fie în capul bucatelor.

Putem în cele după urmă avea vorbe străine, pe atât cât vom vedea, că limba nu devine nici aspră, nici monstruoasă, după natura și întregul ei. Veđi o damă parisiană, investită în costumul seú național sau după moda epohei; veđi însă și o brățară antică, o colană sau nisce cercei gotici, un șal asiatic, o concîură chineză, când aceste ornamente eterogene sînt singuraticice la un întreg omogen, de multe ori sînt mai picante și mai interesante, dacă dama are aceea, ce se numesce gust în toaleta sa. Amestecul însă de părți eterogene fără gust, fără combinare, fără regulă, fără sciință, în tot-d'a-una face o caricatură. Fie și la noi vorbe străine, pe cât póte a le ierta istoria nației și arta, pe cât acestea să n'aducă paralisie limbei și naționalității noastre.

Însă eú m'am apucat să fac un Vocabular și precuvîntarea eși mai mare decât dînsul. Atâta vorbă pentru vre-o 1200 de vorbe! Ar avea dreptate să ăic cine-va: „s'a scremut muntele și a născut un șorece.“ Cu toate acestea, nu e nici o mi-

nune; minunea ar fi, când s'ar screme șórecele și ar nasce un munte; și mie, fiind-că îmi place mai mult adevêrul de cât minunile, îmi veni să nu prea fiu atât de scump și econom în precuvîntarea mea; mai virtos, că mă simțiam și dator a desface pe ici coala și nisce vechi datorii; eû, dêu, până acum nu m'iam dat demisia la scris, ca să disper pe creditorii mei despre creditul, cu care mă vor onora. Am vrut să arăt, că și d'acum înainte voi plăti după cuviință fie-cărui.

Cu tóte acestea, iară de ce să-mi defaim eû singur Vocabularul meu, dîcînd că e mic. Nu e mic nici de cum. De mic lucru luați, dumné-vóstră, atâtea vorbe slavonè, unguresci, turcesci și țigănesci să le alunge cine-va din limba românescă? De mic lucru luați, dumné-vóstră, să se apuce cine-va să asude, ca să întórcă capul unor cocóne, ce se amestică și dumnélor în literatură și să le facă a nu mai pronunța vorbe innobile? Asta e o luptă fórte mare, pentru că cred creștinele, că cu vorbele voi alunga și faptele. Asta nu e mic lucru, e prea mare, și prin urmarea unui ast-fel de Vocabular i se cuvenia, după tótă dreptatea, o ast-fel de precuvîntare și o ast-fel de poscuvîntare. De veî fi căscat însă, bunul meu cititor, cât le-ai petrecut, culpa nu este a mea, că eû biet m'iam pus tóte puterile, ca să te fac să riđi, dacá nu de antagoniștii mei imaginați, cel puțin de mine. Dîcînd: antagoniști imaginați, să mă înțelegi curat, că voi să dîc așa nerealî, închipuți în mintea mea, să nu care cum-va să-ți plesnescă prin cap, că eû înțeleg așa subțirî, subțirei ca ața de paianjen, pierduți de subțirei, obscuri cât abia îi póte vedea lumea, și pe ei și pe scrierile dumnélor, sau cel puțin ce se umflă ca brósca, ca să se facă bou, ce țipă ca țînțarul pe la urechea leului; să nu care cum-va să cugeți ast-fel și să atingi orgoliul la atâția ómenî respectabilî; că atunci nu m'amestic, eû n'am đis mai mult decát numai imaginați. Așa dacá n'ai putut ride de dumnélor, riđi incaî de mine, că m'am pus să iaú o causă comună și națională, fără să mă însarcine nimenî, fără să-mi plătescă nimenî, fără să am laudă, fără să am folos, fără să aspir la vr'un laure pãlit, nici incaî la vre-un boziú. Riđi de

asta până te vei ține cu mâna de inimă, că, uite, rid și eü, crede-mă, de nu mai pot; acum am început să-mi cunosc nebunia: să voiü a face pe nisce ómenî a crede, că sînt fii legitimi ai unor părinți, căror le pórta numele, când ei îmi împută, pentru ce să le stric frumósa ilusie de a se crede bastarđi! O nebunia mea! și mare înțelepciune a tuturilor, ce speculă cu nesciința nóstră!

Aci eram să-mi termin precuvintarea; și-mi adusei aminte ceva. O să veđi fórtē des, cititorul meü, în Vocabularul următor pe la multe vorbe semnul acesta (?). Atunci să scii, că pe acolo mi se înfundă tótă procopséla, e semn că întreb și eü, de ce origine va fi vorba aceea. În alte locuri iară vei vedea vorbe slavone ori turcesci, fără să-ți arăt, cum s'ar putea dice pe românesce, pe acelea să scii, că și de le las așa spânzurate, însă mi-ți sînt mai sănătóse și mai vii decăt celelalte. Nu scii, deü, de aş putea eü în óiua de astăđi să puî în loc de „vîrstă, etate?“ Nu şciü, ce să puî în locul vorbelor „ispas, gata, trébă, geambaş....“ De vor cuteza alțiî, de vor sci alțiî să puie alte vorbe, eü, deü, nu-î pismuesc nici de cum, că s'or face mai procopsiți de cât mine. Pe urmă iar, la ce să dică vorbă mare? Nü cum-va la tóte vorbele însemnate aci în Vocabular am putut să corespund dorințelor și aşteptărilor unor rătăciți de radicaliști ca și mine? la câte voiü fi aiurând și eü! și pentru aceea vă rog să mă iertați. Pécatul mărturisit are preț mai cât o virtute.

ANEXA IV

În privința formelor variate ale numelui lui Eliad, avem de observat următoarele :

În „Dispozițiile și încercările mele de poezie“ autorul povesteste, că, înainte de a intra în școlile elenice, se numea *Ioan Rădulescu* și că dascălii greci, după obiceiul de pe atunci de grecisare a numelor românesce, îl porecliră *Iliad* după părintele său Ilie. Acastă formă *Iliad* o întimpinâm în cuvîntul rostit de Eufrosin Poteca la examenul public în școla de la St. Sava (1827), unde citim (cf. Teodorescu, Eufr. Poteca, p. 30) : „Acastă școlă — St. Sava — s'a urmat și după mórtea lui Kir Lazăr de ucenicii săi, alcătuiindu-se și o Gramatică românescă de Kir *Iliad*, deși gramatici românesce mai erau încă tipărite, precum aceea a d-lui Ianache Văcărescul și altele.“ Pe titlul Gramaticii, tipărită în același an la Sibiu, figurază *Eliad*, iar pe Vocabularul de vorbe străine (1847) *Eliade*, care nume, după 1848, devine *Heliade* și mai târziu se completează cu numele din copilărie, devenind în cele din urmă *Ioan Heliade Rădulescu*.

Am adoptat forma *Eliad*, care datéază dintr'o epocă, când autorul nu apucase încă a introduce inovațiunii în toate direcțiunile. Afară de acésta, forma menționată este tot de odată și cea mai răspândită.

Ed 1

10
20

**VERIFICAT
2017**

BIBLIOGRAFIE

1. *Curierul de ambe-sexe*, 1837—41: I (I și II scrisore a lui Eliad către C. Negruzzi asupra literelor latine) — II (id. pentru dialecte române și scrisoarea-i către D. Comisul P. Poenarul) — III (Paralelism între limba românească și italiană).

2. *Curierul românesc*. Articolele apărute aci, între anii 1847—1848, toate privitoare la Gramatică, au fost întrunite în volumul I din „Biblioteca portativă” sub titlu de *Literatură critică*. București, 1860.

3. *Correspondența literară între Eliad și Negruzzi* (Convorbiri Literare vol. XII—XV) și studiul d-lui Xenopol asupra-i ibid. VI, 177—183.

4. *Gramatica românească*. Sibiu, 1827.

5. *Din scrierile lui Eliad în prosă și poezie*. București, 1836.

56

6. *Vocabular de vorbe străine*. București, 1847.

7. *Scrisori din exil* cu note de N. B. Locusténu. Buc. 1891.

8. *Biografia omenilor mari*, scrisă de un om mic. Paris, 1859, p. 48—54.

9. *Discursurile* rostite la înmormântarea lui Eliad (1872) de către C. Boliac, Hasdeu și Aurelian.

10. *Pop*, Conспект asupra literaturii române și scriitorilor ei. București, 1875, vol. I.

11. *I. Atanasiade*, I. E. R. conferință la Soc. Conc. Rom. 1879.

După propunerea d-lor Hasdeu și Odobescu, Academia Română puse la concurs pe 1882: „*Activitatea literară și pedagogică a lui Ioan Eliad Rădulescu în raport cu epoca anterioară (finele secolului XVIII, cu Ienache Văcărescu și cu filologii din Blaj) și cu cea posterioară până la 1848*”. Neprezentându-se câțiva ani nici un concurent, Academia îl scose dintre concursurile sale.

80

**ANTICARIAT Nr. 1
LEI 20**

90

**VERIFICAT
1987**